

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav pedagogických věd

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Zuzana Wolfová

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav pedagogických věd

Pedagogika

**Dějiny málotřídní školy v obci Silůvky
v letech 1948 – 1960**

Bakalářská diplomová práce

Zuzana Wolfová

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.

2010

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

V Brně.....

Zuzana Wolfová

Děkuji vedoucímu bakalářské diplomové práce Mgr. Jiřímu Zounkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky a také p. Radku Neužilovi, silůveckému kronikáři, za jeho pomoc při tvorbě této práce.

Obsah

<i>Úvod</i>	6
<i>Metoda zpracování</i>	8
<i>1.0 Historie obce Silůvky na pozadí obecné politiky</i>	9
<i>1.1 Rané dějiny obce</i>	9
<i>1.2 První světová válka</i>	10
<i>1.3 Poválečná léta</i>	10
<i>1.4 Druhá světová válka</i>	11
<i>1.5 Osvobození</i>	12
<i>1.6 Nástup KSČ a kolektivizace</i>	13
<i>2.0 Boj o jednotnou školu</i>	14
<i>2.1 První zmínky o jednotné škole</i>	15
<i>2.2 Marxismus-leninismus</i>	16
<i>2.3 Poválečná politika</i>	18
<i>2.4 Zákon o jednotné škole</i>	19
<i>2.5 Odpůrci zákona</i>	19
<i>2.6 První svobodné volby</i>	20
<i>2.7 Cesta k zákonu otevřená</i>	21
<i>2.8 Vývoj socialistického školství v dalších letech</i>	23
<i>3.0 Málotřídní školy v kontextu doby</i>	24
<i>4.0 Dějiny silůvecké školy</i>	26
<i>4.1 První školní léta po 2. světové válce</i>	29
<i>4.2 Školní rok 48/49</i>	30
<i>4.3 Školní rok 49/50</i>	32
<i>4.4 Školní rok 50/51</i>	33
<i>4.5 Školní rok 51/52</i>	34
<i>4.6 Školní rok 52/53</i>	35
<i>4.7 Školní rok 53/54</i>	37
<i>4.8 Školní rok 54/55 a 55/56</i>	38
<i>4.9 Školní rok 56/57</i>	38
<i>4.10 Školní rok 57/58</i>	39
<i>4.11 Školní rok 58/59</i>	40
<i>4.12 Školní rok 59/60</i>	41

<i>Závěr</i>	42
<i>Diskuze</i>	43
<i>Použitá literatura</i>	45
<i>Internetové zdroje</i>	46
<i>Archivní prameny</i>	47
<i>Obrazová příloha</i>	48
<i>Tabulky</i>	54

Úvod

V nestálé době 2. světové války a v letech následujících probíhal v tehdejším Československu zuřivý boj o politickou moc, který nakonec vyvrcholil vítězstvím Komunistické strany Československa. Pro veškeré obyvatelstvo republiky znamenal Únor roku 1948 stoosmdesátistupňový obrat. Ideologie socialismu a jeho zpodobnění do reálného života se tak časem po vzoru Sovětského svazu projevila ve všech lidských výtvořech, činnostech a myšlení, školství nevyjímaje. Objevily se nové výrazy (pětiletka, kulak, proletariát), na školách se začalo vyučovat novým předmětům a v reakci na možný nesouhlas s nově vytvořeným politickým zřízením také cenzura a vykonstruované procesy. Tak jako při každé změně režimu přišla na řadu nakonec i otázka dalšího rozvoje republiky. Stejným způsobem uvažovali také hlavní představitelé politické moci. Kde začít? Nasnadě se ukázalo být řešení, převzaté od Sovětského svazu – jednotná škola.

„Výchova mládeže – co může být důležitějšího? Tento celý základ národa, jeho charakteru, jeho schopnosti – vždyť na tom je založena celá budoucnost. (...) Pokusíme se udělat naši mateřskou školu nejlepší na světě. Pak dáme dítě do národní školy a potom do střední. (...) I nejširší masy čekají a radují se, že dostanou tento zákon.“

z projevu Zdeňka Nejedlého v Národním shromáždění 21. dubna 1948. (Opata, 1981)

Idea jednotného školství nebyla žádnou novinkou, živě se o ni začali zajímat zejména levicově orientovaní českoslovenští pedagogové již poté, co tato myšlenka po Velké říjnové socialistické revoluci v roce 1917 v Rusku sklídila své ovoce. Sovětský svaz poté vydal dekret, který zaručoval odloučení církve od státu a tedy i od škol, a byl nastolen nový systém jednotného školství. (Opata, 1981)

Cesta k přijetí zákona také v Československu byla spletitá, dá se říci, že až únorová revoluce 1948 a vítězství Komunistické strany jej pomohla ustanovit. Zákon se ve svých důsledcích promítl do všech stupňů dosavadního školského systému. Změny nastaly pro mateřské školy, pro které dokonce do této chvíle neexistoval žádný zvláštní zákon, který by je spravoval (Opata, 1981), zákon upravoval tzv. školy prvního a druhého stupně, které tvořily základní školu - povinnou devítiletou školní docházku,

veškeré školství bylo postátněno a tím de facto zanikly např. církevní školy. Vzhledem k náročnosti této látky bude historii tohoto zákona věnována samostatná kapitola.

Zákon o jednotné škole z roku 1948 měl zásadní vliv na české školství, přičemž nebyly opomenuty ani školy neplně organizované. Na tyto školy bylo nadále pohlíženo jako na nedílnou, či dokonce velmi důležitou část školského systému v Československu. Podle Musila se Sedláčkem (1964, s. 7) tvořily ve školním roce 1961/1962 více než polovinu (55,6%) všech škol s prvními pěti ročníky tzv. málotřídní školy – tedy školy, ve kterých jsou žáci z nejméně dvou ročníků sdruženi v jedné třídě.

Jedna z takových škol byla i v malé obci Silůvky, ležící na jihozápad od Brna. Sama obec má bohatou historii, nelze se proto divit, že se tamní obyvatelé již v 18. století zasadili o vytvoření obecní vzdělávací instituce – školy v Silůvkách. Tak jak byla spjata škola s obcí, ve které se nachází, tak byla i obec závislá na škole. Proto se např. dějiny samotné školy zčásti promítaly i do dějin obce, nejenom proto, že škola dodnes zajišťuje obci jakési kulturně sociální zázemí, ale také z důvodu koncentrace vesnické inteligence – tedy učitelů. Škola na vesnici je doposud jednou z nejdůležitějších institucí, které na českém venkově působí.

Dříve než přistoupím k dějinám silůvecké školy, bude nutné přiblížit samotnou obec, do jejíchž dějin se bezesporu promítla také historie Československa. Samostatnou kapitolu také věnuji přímo zmiňovanému zákonu, bojům, které o něj proběhly a jakým způsobem se socialistické školství vyvíjelo v dalších letech. Další část práce je věnována pojmu málotřídní školy, tak, jak byl vnímán v poválečných letech, jaké problémy je provázely a jakým způsobem se jich dotklo přijetí nové školské reformy v roce 1948.

V hlavní části práce představím zjištěné poznatky o historii silůvecké školy, kdy se zaměřím na období po roce 1948 až do roku 1960, a pokusím se vysledovat změny, které se v těchto letech udály a jež se dotýkaly nejenom žáků, učitelů a rodičů, ale i celé obce. Zde jsem čerpala zejména z dostupných archivních pramenů, jakými byly například kronika obce, školy, či zápisky z porad učitelského sboru.

V závěru práce se pokusím shrnout předložené informace a odpovědět tak na výzkumnou otázku, která zní: Jakým způsobem ovlivnila změna politického zřízení a vydání školského zákona v roce 1948 školu v obci Silůvky? Pomocí jednotlivých kapitol bych ráda vytvořila plastický obraz historie této školy na pozadí obecné politiky, právě v době od vydání Zákona o jednotné škole. Základní školství v poválečném období a klady a zápory nového školského zákona z roku 1948, to jsou jen některá

z témat, která by si zasloužila většího prostoru – toho jim bude věnováno v diskusi ke konci této práce. Tato práce nedokáže podat svědectví o celkovém poválečném málotřídním školství, může však k vytvoření práce tohoto rozsahu inspirovat.

Metoda zpracování

Vzhledem k tématu práce jsem jako výchozí zvolila historicko-srovnávací metodu. Studovala jsem archivní materiály obce, analyzovala jsem školní kroniku a pedagogické dokumenty, kterými se staly zápisky z učitelských porad. Při tvorbě doplňujících kapitol jsem čerpala z obecné literatury a z časopiseckých příspěvků, využila jsem však také např. kroniku obce Silůvky, která podávala svědectví doby z pohledu obyčejného člověka. Práce je rozdělena do vhodně navazujících kapitol, přičemž s přihlédnutím k povaze práce jako celku je větší část věnována doplňujícím tématům, která svým obsahem pomáhají přiblížit dějinné aspekty doby, kterou popisují. Práce je taktéž obrazovou přílohou.

1.0 Historie obce Silůvky na pozadí obecné politiky

Než přejdu k hlavnímu tématu své práce, ráda bych popsala i něco z historie samotné obce Silůvky, dějiny této obce se budu snažit popsat na pozadí obecné politiky v českých zemích. Vzhledem ke geografickému umístění obce měly Silůvky vždy poměrně blízko k městu Brnu, což dokládají i nesčetné poznámky, uvedené v pamětní knize obce¹. V současné době má obec celkem 755 obyvatel² a rozlohu více než 600 hektarů³.

Údaje o dějinách obce jsem čerpala ze silůvecké obecní kroniky. Ta se sice začala psát až roku 1923⁴., údaje o raných dějinách obce⁵ v ní obsažené však čerpal první kronikář Silůvek, p. Tomáš Škorpík, zejména z publikace Vlastivěda moravská, Ivančický okres z roku 1904 od autora Augustina Kratochvíla. Dalo by se říci, že to byla v té době jediná ucelená publikace, pojednávající o nejstarších dějinách obcí jednotlivých moravských okresů. Důležitým pramenem byla také Pamětní kniha silůvecké školy, která poskytla důležité informace o dění v obci poté, co byla původní obecní kronika (založena r. 1689) zničena při požáru domu starosty Thomase Procházky r. 1854.

1.1 Rané dějiny obce

Obec Silůvky, ležící přibližně 15 km jihozápadně od Brna má bohatou historii, což dokládá také nález malované keramiky z doby asi 3 tis. let př. n. l⁶. Dalšími užívanými názvy obce byly Sulejovice, Sulovice, Silůvka, během 2. světové války se obec nazývala německy Siluwka.

První historická zmínka o obci se váže k roku 1387, kdy ji kapitula sv. Petra v Brně podstoupila kounickému klášteru za farní desátek v Polehradcích, až do roku 1527, kdy byl klášter opuštěn. Téhož roku zastavil král Ferdinand I. klášterní statky (mezi nimiž byly i Silůvky a jiné osady, lesy a rybníky) a následně je roku 1537 dědičně prodal Jiřímu Žabkovi z Limberka. Avšak již jeho syn Burian „prodal pustou ves

---

¹ Tyto poznámky se týkaly většinou návštěv moravské metropole obyvateli obce.

² Údaj ze dne 31. prosince 2008

³ Údaj ze dne 30. července 2006

⁴ Zákon č. 80/1920, o pamětních knihách obecních ukládal za povinnost vést obecní kroniku každé obci.

⁵ Myšleny jsou zde roky 1296 až 1904. Další část kroniky zobrazuje události tak, jak šly po sobě až do roku 1926

⁶ Údaj uveden na oficiálních internetových stránkách obce

Sulovice“ (Pamětní kniha obce Silůvky, I. svazek, s. 2) Albrechtovi Černohorskému z Boskovic, jehož bratr (a zároveň dědic) Jan prodal vše roku 1574 hraběti Františkovi Thurnovi. Jeho synové se pak o statky rozdělili. Avšak od roku 1622 byly Silůvky opět ve vlastnictví kounického panství.

Během 15. století se v kronice připomíná také existence svobodného dvora v Silůvkách. Ten držel v letech 1406 až 1416 Habart ze Sulejovic, dále pak Kunhuta ze Sulejovic a Václav Rybka mladší ze Sulejovic. Svobodný dvůr byl dále prodán za 1500 zlatých (spolu s přílehlými vinohrady) dalším majitelům. Dvůr poté mnohokrát změnil svého vlastníka, až se roku 1688 dostal do rukou knížete Ferdinanda z Ditrichštejna. V roce 1750 byl již dvůr rozdělen celkem na čtyři púllány.

Poté, co byla roku 1642 obnovena veřejná správa obce, byly vedeny nejenom Horenské registry, ale také řádná obecní kronika. Po třicetileté válce utrpěla obec velké škody, kronika hovoří, že ještě v roce 1656 (tedy 8 let po skončení války) byla větší část silůveckých domů opuštěna (17 z 28). Velmi důležitým datem je rok 1783, kdy byla v Silůvkách vystavěna jedna z prvních škol v okolí. Kronika dále hovoří o událostech roku 1831, kdy zde vypukla epidemie cholery („Jen za cholery r. 1831 pochovávali též za osadou na místě zvané *na Krchůvku*“, Pamětní kniha obce Silůvky, 1923-1963, I. svazek, s. 5). V roce 1870 projel obcí první vlak a v nádražní budově byl otevřen telegrafní úřad a založena pošta. Na začátku 20. století, v roce 1910, byla v obci založena tělocvičná jednota Sokol, v roce 1919 jednota Orel.

1.2 První světová válka

27. července 1914 vypovědělo Rakousko Srbsku válku. Ještě téhož dne přijel komisař c.k. hejtmanství do Silůvek přímo ke starostovi obce, panu Tomáši Ptáčkovi s mobilizačním rozkazem, kterým svolával všechny schopné muže do 42 let věku ke svým oddílům. Starosta nechal tento rozkaz vybubnovat, což mezi usedlíky vyvolalo velký rozruch. V 1. světové válce padlo celkově devět obyvatel Silůvek, mezi nimi také syn starosty Ladislav Ptáček, ve věku pouhých 20 let.

1.3 Poválečná léta

Vzhledem k událostem roku 1918, tedy ke konci První světové války, kdy se celým národem šířily vlastenecké tendence, dozvídáme se i z obecní kroniky Silůvek, že

i zdejší obyvatelé těmto náladám podlehlí. Občané si velmi vážili osobnosti prvního prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka, což dokládají nesčetné zápisky, informující nejen o jeho životních jubileích, návštěvě Brna, ale i o jeho abdikaci či smrti. Při příležitosti oslav 80. narozenin prezidenta Masaryka byl také v roce 1930 v Silůvkách vysázen sad, který byl následně nazván sadem Masarykovým.

Po skončení války následoval v obci nebyvalý rozvoj. Již pět let po konci války byl položen základní kámen místní sokolovny, v kronice je také zmíněno odhalení bysty Jana Ámose Komenského, která byla umístěna roku 1921 nad vchod místní školní budovy, v roce 1924 byla vystavěna obecní knihovna, která v té době čítala kolem 86 svazků naučné, ale i zábavné literatury. Obec byla plně elektrizována roku 1927 (včetně obecních budov, také školy), téhož roku byla postavena silnice, vedoucí do nedaleké obce Mělčany.

Ani Silůvkám se však nevyhnula Velká hospodářská krize, která postihla v letech 1929–1933 celosvětovou ekonomiku. V obecní kronice najdeme záznam o vysoké nezaměstnanosti z roku 1930, kdy Ministerstvo sociální péče poskytlo prostřednictvím obce celkem 16 stravovacích poukázek v hodnotě 10,- Kčs jako příspěvek na podporu nezaměstnaným, které bylo nutné vyměnit u tamních obchodníků za přijatelné zboží. Kronikář píše, že sama obec přispěla k odstranění nezaměstnanosti tím, že nechala vyčistit obec, lesy či spravit polní cesty.

1.4 Druhá světová válka

Již od roku 1933 se v kronice dozvídáme o „temných mracích nad Evropou“ (Pamětní kniha obce Silůvky, 1923-1963, I. svazek, s. 113) - období, kdy se celým kontinentem valil přízrak německé nacistické strany v čele s Adolfem Hitlerem. Po obsazení Rakouska německou armádou v březnu 1938 a kapitulaci Československa v září stejného roku, dočkala se i naše republika, včetně Silůvek, všeobecné mobilizace. Během měsíce září došlo k rozdělení republiky na několik pásem, Silůvky se nacházely v tzv. pátém pásmu (to znamenalo, že hranice německé říše byly vzdáleny asi 1 hodinu od vesnice), obce jako Mělčany, Dolní Kounice, Německé či Moravské Bránice se nacházely na hranicích s Německem. Obyvatelé se s informacemi o válce a jejím průběhu seznamovali pomocí místního rozhlasu, kde starosta četl různá nařízení (např. o jízdě vpravo) nebo z povídání lidí, kteří pracovali v Brně. Zahraniční rozhlas bylo zakázáno poslouchat již od začátku války. Ti, kteří měli radiopřijímač přihlášen,

obdrželi červený lístek, na kterém bylo psáno: „Pamatuj, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a je trestáno káznici neb smrtí.“ (Pamětní kniha obce Silůvky, 1923-1963, I. svazek, s. 131) Tyto lístky však nepomáhaly, proto museli všichni obyvatelé svá rádia přinést do Lidového domu, kde jim montér jejich přístroje upravil tak, že již nemohly přijímat krátkovlnné vysílání (střední a dlouhé vlny byly rušeny). V obci však bylo pár radiopřijímačů, které přihlášený nebyly, a namísto kterých lidé předkládali stará krystalová rádia bez vln.

Jako určitá forma politické organizace bylo vytvořeno uskupení nesoucí název „Národní souručenství“. Tato politická kvazistrana byla jediným povoleným uskupením, členství ve straně bylo povinné pro všechny obyvatele Protektorátu Čechy a Morava, ve věku 18 až 65 let, bez rozdílu pohlaví. Národní souručenství mělo v každé obci své zastoupení, v Silůvkách jej vedl Bedřich Cechl, řídicí učitel. Organizace vybírala příspěvky, které se poté až na malé procento (které zůstávalo v obci a byli z něj vypláceny dávky pro chudé) odváděly Okresnímu národnímu souručenství do Ivančic.

Během války byla činnost tělocvičné jednotky Sokol i Orel zastavena, v obecní knihovně byly důležité české knihy uschovány na bezpečné místo, jelikož gestapo tyto knihy zabavovalo. Zvon z obecní kaple byl odvezen k roztavení a byl nahrazen nárazníkem železničního vagónu. Na silůvecké škole se začala povinně vyučovat němčina v rozsahu deseti hodin týdně, avšak děti z výuky příliš nadšené nebyly. Podle nařízení se měl kurzu zúčastnit také každý státní zaměstnanec, avšak i po několikerém vyzvání se dostavil pouze nepatrný počet uchazečů.

1.5 Osvobození

18. dubna 1945 se do Silůvek dostala Rudá armáda. První dny svobody nefungovala elektřina, ruská armáda zabavila všechny koně, a zásoby, které si Rusové přivezli, nestačily k pokrytí potřeb všech vojáků. Obyvatelé Silůvek proto museli vydávat vojákům vlastní dobytek. Samotné osvobození trvalo několik dní, během nichž došlo k bojům mezi Rusy a Němci, při nichž bylo několik obyvatel obce těžce zraněno či usmrceno a spousta budov byla více či méně poškozena. Po válce se vrátilo několik totálně nasazených občanů či vojáků, avšak většina z odvedených zemřela buďto v koncentračních táborech, nebo byla nezvěstná.

Obec po 9. květnu 1945 ustanovila prozatímní členy Místního národního výboru (MNV), který čítal celkem 15 členů a který měl dále rozhodovat o záležitostech obce. Byl zde také zvolen výbor KSČ, jejímž předsedou se stal Martin Urban, nejstarší člen strany (ta byla před válkou organizována hlavně v Dolních Kounicích či v Brně). Až o více než rok později se zde konaly řádné volby do MNV, ve kterých počtem celkově 194 hlasů vyhrála Československá strana lidová, následovala ji Československá strana národně sociální se 164 hlasy, dále pak KSČ s počtem 145 hlasů a 111 hlasů získala Československá sociální demokracie. KSČ se však dále rozvíjela, 13. ledna 1946 se v Silůvkách poprvé konala výroční schůze strany.

1.6 Nástup KSČ a kolektivizace

Po únoru 1948 se Komunistická strana Československa stává jedinou politickou stranou, která v obci může fungovat (ostatní politické organizace, Československá strana lidová a Československá strana národně sociální, byly v menších městech zrušeny, ponechali si pouze své sekretariáty ve velkých městských centrech). Předsedou Městského národního výboru je jmenován František Kadaňka.

V roce 1950 se po vzoru Sovětského svazu začalo s přípravou procesu přeměny individuálního zemědělství na kolektivní – tzv. kolektivizace. Významným faktem bylo to, že po válce převažovala v Československu průmyslová výroba nad tou zemědělskou, což umožňovalo určitou materiálně technickou pomoc průmyslu právě při budování zemědělských družstev. (Pamětní kniha obce Silůvky, 1923 – 1963, II. svazek, s. 553)

23. února 1949 byl vydán zákon, upravující zřizování a správu jednotných zemědělských družstev, na jehož základě měla být sjednocena roztříštěná družstevní síť. Tento krok však nejen silůvečtí rolníci zpočátku nepodporovali, vzhledem k obavám, které mezi nimi panovaly a které se odvolávaly na způsob, jakým Rusové jednotné zemědělství ve svých zemích zaváděli. Rolníci se také samozřejmě nechtěli vzdát svého majetku, byli proto nejdříve Komunistickou stranou pod vlivem silné agitace přemlouváni, byla jim slibována agrární reforma a chudším rolníkům byla přidělována půda. Program budování socialismu rozpracovávalo tzv. generální linii, jejímž nejdůležitějším úkolem bylo vybudování materiálně výrobní základny socialismu, jímž se měla stát právě vesnice.

„Vesnický úsek práce a politiky strany bude mít v příštích letech stále větší a větší význam (...) Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu.“

Klement Gottwald, Spisy, sv. 15, vyd. 1961, str. 243 (čerpáno z publikace Dějiny KSČ, 1961)

Již od začátku 50. let se KSČ a MNV v Silůvkách snažili přesvědčit své rolníky ke vstupu do jednotného zemědělského družstva, avšak bezvýsledně. Většina z nich neměla k družstevnímu podnikání vztah ani důvěru. Ke konci roku 1950 bylo proto ustanoveno nové družstvo, tzv. kovozemědělci, kterému obec se souhlasem MNV věnovala své obecní pozemky v celkové výměře 7 ha orné půdy. Již o několik měsíců později měl přípravný výbor nově vzniklého Jednotného zemědělského družstva na 50 členů.

2.0 Boj o jednotnou školu

V této kapitole se budu zabývat obdobím, které předcházelo přijetí nového školského zákona o jednotné škole v roce 1948 v českých zemích. Situace na Slovensku byla totiž poměrně odlišná. Po vzniku samostatné Slovenské republiky v roce 1939 byly prakticky všechny tamní střední školy předány do péče katolické církve. Po Slovenském národním povstání roku 1944 bylo nařízeno postátnění všech škol, v období tzv. „třetí republiky“⁷ bylo tedy slovenské školství fakticky v rukou státu a zákon o jednotné škole tak pouze potvrdil současný stav. (Cigánek, 2009)

Při tvorbě této kapitoly jsem čerpala z mnoha zdrojů, zejména z publikace Politický zápas o jednotnou státní školu autora Radima Cigánka (Praha, Karolinum 2009) a to především z důvodu velmi obsáhlé bibliografie, obsahující spoustu soudobých archivních pramenů a informací z dobového tisku. Druhou publikací byla do jisté míry poměrně tendenční studie s názvem Nástin vývoje marxisticko-leninské pedagogiky v ČSSR od autora Rudolfa Opaty (Praha, SPN 1981), která však předkládá dané informace také z druhého pohledu a tím dokáže téma vhodným způsobem doplnit. Při tvorbě poslední části této kapitoly, kdy jsem dále popisovala dobu od přijetí zákona o jednotné škole v roce 1948, přes reformy v letech 1953 a 1960, jsem využila

---

⁷ Podle některých historiků se jedná o období od zahájení činnosti tzv. košické vlády roku 1945, do února 1948, resp. do přijetí Ústavy 9. května 1948 (Cigánek, 2009)

vysokoškolských skript Dějiny pedagogiky od autora Vladimíra Jůvy (z roku 1981) a příspěvek Kateřiny Trnkové do pedagogického časopisu *Studia Paedagogica* z roku 2006.

2.1 První zmínky o jednotné škole

Jedním z nejdůležitějších bodů nově vzniklého zákona byl §1 Úvodního ustanovení, který upravoval právo všech jedinců (mládeže) na jednotnou výchovu a obecné i odborné vzdělání na školách, tvořících jednotnou soustavu. Právě slovo „jednotné“ bylo v tomto případě rozhodující. Nebylo však výmyslem formujícího se totalitního režimu, různé představy o jednotné škole můžeme najít již před 1. světovou válkou.

Až do roku 1939 přetrvával v českých zemích takový systém školství, jehož počátky sahají až do 2. poloviny 19. století, kdy byl roku 1869 přijat tzv. Hasnerův zákon. Na základě tohoto zákona byla zřízena soustava národního školství a byla stanovena osmiletá povinná školní docházka. Jakmile žáci absolvovali prvních pět let, mohli dále odejít na gymnázium nebo reálku, či na tříletou, prakticky zaměřenou měšťanskou školu. (Cigánek, 2009, s. 16)

Po skončení 1. světové války a po vzniku samostatného Československa dne 28. října 1918 byly recipovány rakouské zákony, včetně školského. Avšak po jeho přijetí nedošlo k žádným podstatnějším změnám v samotné struktuře a organizaci školství⁸. Posuny však nastaly již roku 1922, kdy byl přijat zákon č. 266/1922 Sb., kterému se také říkalo tzv. malý školský zákon. V rámci přijetí tohoto zákona byly do výuky zavedeny nové předměty, jako např. občanská nauka, ruční práce (týkalo se chlapců), nebo také nauka o domácím hospodaření (týkalo se dívek), byla však také celkově umožněna větší míra společné výuky chlapců a dívek (koedukace). Náboženství nebylo povinné, jako předmět zůstalo v učebních plánech, záleželo však již na rozhodnutí rodičů, zdali své dítě z výuky náboženství odhlásí či nikoliv. (tamtéž)

Ke konci 20. let 20. století se ve vědecké veřejnosti začaly ozývat ohlasy, že stávající systém školství je nedemokratický a elitářský. Důležitým argumentem byl fakt, že ten, kdo by chtěl dosáhnout kvalitního vzdělání, které by mu umožnilo přijetí na vysokou školu, by musel absolvovat osm let střední školy. Žákům z obecných

---

⁸ Jedna z mála změn se týkala např. zavedení dobrovolné účasti žáků na náboženských akcích, či jednodušší přístup dívek na vysoké školy (Cigánek, 2009, s. 17)

a měšťanských škol byl tak prakticky znemožněn přístup k vyššímu vzdělání. Z těchto ohlasů byl již v té době cítit určitý sociální akcent, který zesílil během hospodářské krize a vyvrcholil po roce 1945. (tamtéž)

Druhá světová válka měla v Čechách a na Moravě destruktivní vliv na celé školství. Jednou z nejhorších ran, které utrpělo, bylo uzavření českých vysokých škol hned na začátku války, na podzim 1939. Kupodivu však okupace neznamenal žádnou podstatnější změnu v systému základního a středního školství, během války si střední školy udržovaly poměrně vysokou úroveň (bylo to dáno zčásti tím, že po uzavření univerzit odešla spousta vysokoškolských učitelů učit právě na střední školy a reálky). Na samotném konci 2. světové války byla ustanovena československá vláda, v níž měli rozhodující vliv komunisté a jejich političtí spojenci a v jejímž čele stál Zdeněk Fierlinger. Ministrem školství a národní osvěty se stal přední československý historik a muzikolog, profesor Zdeněk Nejedlý. (tamtéž)

2.2 Marxismus-leninismus

Myšlenka jednotné školy a rovněž celý politický systém Československa po roce 1948 stál na základech marxistického učení, které za svého života rozvinul německý filozof – teoretik Karl Marx (1818 – 1883). Politické špičky Sovětského svazu si toto učení následně přetvořili na oficiální státní a stranickou ideologii, kterou poté aplikovali do svých programů další tzv. socialistické země. Marxismus-leninismus se stal živnou půdou všemožných teorií, prostoupil takřka do všeho dění ve státě. Není tedy divu, že se již na konci 1. světové války objevila v českých vědeckých kruzích sovětská pedagogika, která si brzy našla své zaryté přívržence i odpůrce.

Již v roce 1918 byl v poválečném Rusku předsedou vlády V. I. Leninem vydán dekret, upravující odloučení církve od státu a školství od církve. Byly také vydány dva významné, současně publikované dokumenty. Jednalo se o Usnesení o jednotné pracovní škole, v němž byla zakotvena nová školská soustava, a Základní principy jednotné pracovní školy. Školský systém byl nyní rozdělen na školy prvního stupně (1. až 3. třída) a školy druhého stupně (4. až 7. třída). Osmý ročník byl zcela zrušen. Jakmile se informace o této reformě dostaly do českých zemí (především z úst českých pedagogů, pobývajících v té době v Rusku) někteří levicově orientovaní pedagogové začali ihned volat po aplikaci marxisticko-leninské pedagogiky také do československé praxe. (Opata, 1981)

Dokladem toho může být vznik Volné socialistické školy práce v Kladně roku 1919⁹, která se zcela otevřeně hlásila k principům marxisticko-leninské pedagogiky. Řízením této školy byl pověřen František Náprstek. Zaměření školy určovalo způsob, jakým bylo na škole vyučováno. Pojem *volná škola* vycházel přitom z několika rovin. Jednou z nich byla touha po realizaci myšlenek reformní pedagogiky z přelomu 19. a 20. století do praxe, na druhou stranu se pak cílem stala výchova dětí k práci. Jednalo se v podstatě o snahu naučit děti metodě práce, tedy osvojit si práci v dílně, či na zahradě, úklid apod. (Franěk, 2007)

V rámci *volné školy* se v té době také mluvilo o pojmech jako „znárodnění, zlidovění, odpoutání od všech vlivů církevních, nenárodních, byrokratických, vládních, centralistických“, což byla rétorika, kterou používali posléze také samotní tvůrci zákona o jednotné škole z roku 1948. (Opata, 1981, s. 18)

Ve své době se opravdu jednalo o velmi netradiční formu vyučování. Vyučování bylo organizováno v osmi cyklech, z nichž každý obsahoval několik předmětů. Žáci mohli dle libosti přemísťovat stoly, kreslit a psát na nástěnné tabule, nerušeně chodit po třídě a dokonce se mezi sebou bavit. Ve škole se tak utvořil na tehdejší dobu netradiční vzájemný vztah mezi učitelem a žáky. V českých zemích se dále objevovalo poměrně velké množství pokusných a reformních škol, na kterých si teoretikové zkoušeli svá východiska v praxi. (Opata, 1981)

Jak už bylo zmíněno výše, myšlenka jednotné školy nebyla výmyslem komunistického režimu, mohly bychom najít doklady o této ideje již v období před 1. světovou válkou. Jůva (1981) např. uvádí jméno významného českého pozitivisty, zakladatele moderní psychologie Františka Krejčího (1858 – 1934). Ten ve své spisu „Positivismus a výchova“ (1906) žádá o „odstranění náboženství ze škol, vybudování jednotné všeobecně vzdělávací školy pro mládež do čtrnácti let a poskytnout všemu učitelstvu vysokoškolské vzdělání.“ (Jůva, 1981, s. 92)

Další z osobností akademické obce, která v pozdější době poskytovala své poznatky na poli pedagogickém při projednávání Zákona o jednotné škole, byl přední český pedagog Otokar Chlup (1875 – 1965), který již v období první republiky volal po „demokratizaci a modernizaci výchovy a vzdělávání v Československu“, v těsné návaznosti na ideu jednotné školy. (Jůva, 1981, s. 95)

---

⁹ Více k tomuto tématu např. v diplomové práci Mgr. Bc. Jaroslava Fraňka *Volná socialistická škola práce v Kladně (1919 – 1933)*. Viz použitá literatura

2.3 Poválečná politika

Dne 5. 4. 1945 byl v Košicích vyhlášen Program Československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků, zkráceně také tzv. *Košický vládní program*. Tento dokument určoval zásady budoucí politiky nově jmenované vlády. Obsahoval však poměrně velké množství ze současného pohledu značně diskutabilních bodů. Jednalo se např. o zrušení (resp. neobnovení) některých politických stran, znárodňování, vládu formou dekretů prezidenta republiky atd. Bod XV. mluvil také o školství, jeho poválečné obnově a o školských reformách. Byla zde již patrná určitá levicová a marxistická orientace této vlády, včetně konceptu socialistické jednotné školy. (tamtéž)

„Nová doba a nové mezinárodní postavení Československa vyžadují neméně ideologickou revizi jeho kulturního programu: Bude provedena důsledná demokratizace, a to nejen umožnění co nejširším vrstvám přístupu do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury, ale i v ideovém směru: v zlidovění samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu.“

Košický vládní program, bod XV.

Po roce 1945 byly tedy v rámci Košického vládního programu obnoveny české vysoké školy, naopak byly uzavřeny všechny německé školy. Byly také obnoveny některé školy, zvláště církevní, které byly za okupace nuceny přerušit či omezit svou činnost (bylo jich několik desítek). (tamtéž)

Ke konci války, v době, kdy Československo ještě nemělo vlastní vládu, byly zákony a ustanovení nahrazeny tzv. dekrety, které měla právo vydávat hlava státu nebo vláda. Byly to právní předpisy, které měly platnost zákona. Mezi nejdůležitější dekrety, týkající se školství, patřilo bezesporu zrušení povinnosti platit školné na státních středních školách, vydané vládním nařízením z 24. srpna 1945. Výnosem ministerstva školství a národní osvěty a dekretem prezidenta republiky Edvarda Beneše byl také zřízen Výzkumný ústav pedagogický Jana Amose Komenského v Praze, jehož prezidentem se stal univerzitní profesor Zdeněk Nejedlý. V neposlední řadě to byl pak dekret o vysokoškolském vzdělávání učitelů, který vedl ke zrušení učitelských ústavů a ke vzniku pedagogických fakult v roce 1946.

V červenci 1945 proběhl 1. celostátní sjezd učitelstva, který ve svém programu uvedl tři body, kterými by se měla budoucí vláda v nadcházejícím období zabývat

a o které byly po dobu existence předmnichovské republiky sváděny tuhé boje. Jednalo se o zavedení vysokoškolského vzdělání pro všechny učitele, zřízení Výzkumného ústavu pedagogického a vybudování jednotné školy. První dva body byly již splněny, avšak o bod třetí byl sveden rozhořčený boj. (Opata, 1981)

2.4 Zákon o jednotné škole

Během prvních několika měsíců po osvobození vznikala první návrh nového školského zákona, jehož tvůrcem byl Zdeněk Nejedlý. Veřejnost o tomto návrhu nebyla srozuměna, avšak sám Nejedlý svůj záměr velmi sofistikovaně odhalil při rozhovoru pro Mladou frontu z 1. září 1945. Připomínkové řízení, týkající se první verze osnovy dekretu prezidenta republiky o postátnění školství bylo již v té době rozesláno příslušným ministerstvům. Co se týče významu pojmu postátnění, jednalo se především o převzetí všech práv a povinností majitelů a vydržovatelů škol státem; státu měly také připadnout veškeré cenné papíry a další aktiva, sloužící k financování škol (přičemž náhrada měla být poskytnuta jen v některých případech), stát měl také přijmout povinnost starat se o platy všeho učitelstva.

V první verzi osnovy dekretu však nebyla ani hrubá kalkulace, kolik by stát musel za platy učitelů zaplatit. Proti dekretu se postavilo nejen ministerstvo financí s připomínkami k chabému vysvětlení financování, ale také i ministerstvo zdravotnictví, které napadalo zestátnění zdravotnických škol (které do té doby spravovali sami); ministerstvo spravedlnosti nebylo přímo proti, mělo však výhrady právního charakteru a námítky k vyvlastňování, ministerstvo zahraničního obchodu a některá další ministerstva se zdržela reakcí. Ministerstvo obrany souhlasilo bez připomínek. V druhé verzi byly některé resty napraveny, avšak i tento návrh byl po protestech stažen s tím, že školskou reformou se bude zabývat až řádně zvolený parlament. (Cigánek, 2009)

2.5 Odpůrci zákona

Ostrého boje o charakter školy, který byl jen jedním ze symptomů politického zápasu o charakter poválečné republiky, se účastnili jak politické špičky tehdejší doby, tak i zarytí odpůrci této reformy. Tento boj se nakonec rozhodl únorovým vítězstvím ve prospěch jednotné socialistické školy. Hlavní odpůrci přijetí zákona o jednotné škole byli především nějakým způsobem spojeni s katolickou církví. Důvodem byl zejména

fakt, že většina nestátních škol, o které byl spor veden, byly zřizovány a provozovány církevními institucemi. (Cigánek, 2009)

Cigánek ve své práci rozděluje aktéry tohoto politického zápasu na tři skupiny, které byly do diskuze o školském zákoně nějakým způsobem zainteresovány. První skupinou byli komunisté a jejich spojenci. Těmi bychom mohli nazvat především Svaz československé mládeže, učitelské odbory, velkou část tisku (noviny Mladá fronta, která byla vedena mládeží) či levicově orientovanou inteligenci. Tito všichni byli pro přijetí všech částí zákona jako celku, bez výhrad. Druhou skupinou byli Národní socialisté a slovenští demokraté, tedy politická opozice, velká část inteligence (středoškolští a vysokoškolští učitelé), velká část středních vrstev (které komunisté pejorativně označovali jako *měšťáky*), prezident Beneš a ministr Stránský. Ti všichni souhlasili se školskými reformami, avšak volali po výrazné diferenciaci v rámci jednotné školy II. stupně. Poslední skupinou byla především katolická církev a spolky s ní svázané (např. Matice Cyrilometodějská, Svaz katolických žen a dívek atd.), kteří sice nebyli bezprecedentně proti reformě, nicméně byli striktně proti některým částem školského zákona (zejména proti postátnění). Důvodem „proti“ byla také jistě skutečnost, že již tehdy si někteří obyvatelé uvědomovali rostoucí vliv komunistů na celou společnost – tento vliv byl patrný již ve státním školství. Nutno podotknout, že hranice mezi druhou a třetí skupinou však nebyla nikterak ostrá, zařazení některých osob do určité skupiny se z dnešního pohledu může zdát sporné. Například Ministerstvo školství zapadalo za doby Stránského do druhé skupiny, kdežto tehdy, když rezort vedl Zdeněk Nejedlý, bylo by zařazeno do skupiny první. (tamtéž)

2.6 První svobodné volby

Na začátku roku 1946 se ministerstvo snažilo co nejrychleji školský zákon bez průtahů projednat, avšak narazilo na odpůrce. Těsně před volbami, když už bylo nanejvýš jisté, že do začátku školního roku 1946/1947 se nepodaří nový školský zákon prosadit, situace se mírně zklidnila. Dne 26. května 1946 proběhly v českých zemích první volby po konci 2. světové války. Zhruba měsíc poté, 2. července 1946 byla prezidentem republiky jmenována nová vláda v čele s Klementem Gottwaldem. Ministrem školství se stal národní socialista JUDr. Jaroslav Stránský (dosavadní ministr Nejedlý převzal rezort ochrany práce a sociálních věcí). Pro odpůrce nového školského zákona znamenala změna na ministerském postu alespoň nepatrnou naději na úspěch.

Ačkoliv Stránský opět připravoval osnovu školského zákona, včetně všeobecného postátnění, byl na druhou stranu otevřen rozhovoru s předními odpůrci zákona. Nesnažil se prosadit školský zákon v rychlosti a silově, naopak byl otevřen diskuzím, především o velmi obšírné otázce diferenciaci v rámci jednotné školy. Podle jednoho z názorů bylo faktem také to, že „(...) ministr Stránský byl nakonec jedním z těch, díky nimž k přijetí nového školského zákona před Únorem nedošlo.“ (Cigánek, 2009, s. 60)

Poté, co se nový ministr na své pozici usadil, pokračovala diskuze o reformě školství opět naplno. Zastánci nového školského zákona však stále opakovali stejné nebo alespoň velmi podobné argumenty, stejně tak se také opakovaly důvody, proč odpůrci radikální změnu zákona odmítali. „Neustále stáli proti sobě vize *nového člověka* v myslích *sociálních inženýrů*, volajících po radikální reformě školství a proti tomu tradiční konzervativní pohled.“ (tamtéž, s. 75) Diskuze o konceptech jednotné školy se vedla nejen na odborné úrovni, ale také na stránkách denního tisku (levicový tisk za jednotnou školu, např. Mladá Fronta, pravicový tisk Lidová demokracie byla na druhou stranu mnohem zdrženlivější). (tamtéž)

Ministr Stránský jednal již od počátku roku 1947 o nové podobě školského zákona také v kulturním výboru Ústředního národního shromáždění. V březnu roku 1947 byla dokončena druhá (Stránského) osnova zákona, proběhlo meziministerské připomínkové řízení, opět s řadou výhrad (trnem v oku bylo především postátnění). V polovině května roku 1947 byl návrh školského zákona v parlamentu znovu projednáván, nedošlo však k jednoznačnému závěru a sešlo se opět mnoho akcí odpůrců. V druhé polovině roku se tedy práce na reformě školství prakticky zastavily. Během celého roku nadále pokračovaly protestní akce odpůrců zákona proti postátnění škol.

2.7 Cesta k zákonu otevřená

Ke konci roku 1947 proběhla v tehdejším tisku výměna názorů mezi Klementem Gottwaldem, předsedou vlády a ministrem školství Jaroslavem Stránským. Díky této polemice se začali o osnovu školského zákona zajímat úředníci předsednictva vlády, kteří měli zásadní politickou otázku postátnění škol konečně rozhodnout. Dále se o tomto v průběhu ledna a února 1948 nejednalo, jelikož se vedly spory o jiné zákony. Jedním ze spouštěčů těžké vládní krize, ke které došlo již ze začátku roku 1948, byl dlouhodobý spor mezi ministrem vnitra, komunistou V. Noskem, a ministerstvem

spravedlnosti v čele s P. Drtinou a bezpečnostním výborem parlamentu. Spor nakonec vyústil 20. února k demisi vlády. Týden poté provázel duch nejistoty, naplněný masivními lidovými shromážděními, která volala po splnění požadavků komunistické strany. Komunisté se těmito akcemi snažili vyvolat mezi lidmi strach, že pokud nebudou jejich požadavky přijaty, vypukne občanská válka. Prezident Beneš tomuto tlaku nakonec podlehl a 25. února demisi ministrů přijal a podepsal Gottwaldem navržené složení nové vlády. Tím se komunisté a jejich spojenci stali pány situace. (tamtéž)

Resort školství opět přijal pod svůj patronát Zdeněk Nejedlý. Začal okamžitě pracovat na přijetí nového školského zákona, pracoval také se sporným bodem postátnění všech škol, který byl však protiústavní (Ústava z r. 1920). Poté, co byl návrh zákona projednán, byl vládou přijat dne 21. dubna 1948 jako Zákon o základní úpravě jednotného školství, známý také jako Zákon o jednotné škole, který byl vydán ve Sbírce zákonů ČSR jako zákon 95/1948. Tímto způsobem skončil téměř tři roky trvající zápas o jednotnou školu. Nová Ústava, vydaná 9. května 1948 ve svém znění o vzdělání pouze opakovala, co již obsahoval zákon o jednotné škole (právo na bezplatné vzdělání apod.). „Byl zde také potvrzen fakt, že nový školský zákon umožňuje existenci nestátních škol, avšak tento princip nebyl nikdy doveden do praxe.“ (tamtéž, s. 131)

Podle nového zákona se mělo začít vyučovat od 1. září 1948. Během letních prázdnin se tedy horečně pracovalo na transformaci téměř všech dosavadních škol. Byla zrušena většina dosavadních středních škol, ale i měšťanek a vznikaly školy podle nového zákona. Byly to pětileté školy I. stupně (národní) a čtyřleté školy II. stupně (střední). Školy, které dnes běžně nazýváme jako „střední“, zákon nazýval obecně pouze jako „školy třetího stupně“, které se pak dělily na gymnázia, odborné školy aj. Některé školy ani nebyly přeměňovány, byly rovnou rušeny. Mnoho rodičů dětí ze strany postižených škol tehdy protestovala, avšak marně. V řadě míst byly rušeny zbývající učitelské ústavy, které ještě existovaly a v mnoha městech byly učitelské ústavy přeměněny na gymnázia. (tamtéž)

Nový školský zákon zavedl jednotnou základní devítiletou školu pro všechnu mládež, na kterou pak navazovala čtyřletá „škola třetího stupně“. Autoři reformy usilovali o optimální syntézu technického a humanitního zaměření, proto byly v učebním plánu vedle matematiky, fyziky, chemie a biologie v dostatečné míře zahrnuty také jazyky, historie i umělecko-výchovné předměty. (Jůva, 1981)

Text Úvodního ustanovení zákona také přímo určoval ideové zaměření nové jednotné školy, která „vychovává národně a politicky uvědomělé občany lidově demokratického stáru, statečné obránce vlasti a oddané zastánce pracujícího lidu a socialismu.“ (§ 2 zákona 95/1948 Sb.) Například oproti školskému zákonu z roku 2004, který uvádí za své zásady a cíle „vzájemnou úctu, respekt, názorovou snášlivost, solidaritu a důstojnost“ (§ 2 zákona 561/2004 Sb.), tedy jakési zásady humanismu, byla školské reformě z poválečného období předobrazem hlavně politická ideologie socialismu. V rámci jednotného školství tak měli všichni učitelé být za vzor svým žákům, ve školách se měla zrodit nová jednotná společnost, hrdě následující a dotvářející odkaz tvůrců politického systému. Ona příznačná jednotnost byla přítomna ve všech aspektech výchovně vzdělávací soustavy, v jejích aktérech, obsahu, předmětu a cílech.

*"Provedli jsme značnou očistu, jak učitelských tak i žakovských (studentských) kádřů, abychom z našich škol vyplenili nejhorší aspoň plevel. A pozitivně vychováváme novou inteligenci po dvou zvláště liniích, i mimo pravidelnou výchovu na školách. Otevřeli jsme zvláštní kursy pro mladé, schopné dělníky, abychom si **vychovali studenty s jiným třídním vědomím, než byli dosavadní buržoasní studenti.** Na těchto kursech pak připravujeme tyto dělníky tak, aby byli schopni složit maturitu a tím si otevřít cestu na universitu i jiné vysoké školy. A konstatuji s radostí, že se nám tyto kursy velmi dobře osvědčují a daří."*

Protokol IX. řádného sjezdu KSČ, vydal ÚV KSČ v roce 1949, str. 321.

2.8 Vývoj socialistického školství v dalších letech

Zákon z roku 1948 v podstatě nastartoval jednotné školství v českých zemích, další reformy z roku 1953 a 1960 školský systém ustálily tak, že se až do roku 1989 prakticky nezměnilo. Školský zákon z roku 1953 ustanovil poměrně odlišné typy vzdělávacích institucí. Základní devítileté vzdělání bylo redukováno na osmiletou docházku, byly také zřízeny jedenáctileté školy středního vzdělávání. Podle Jůvy (1981, s. 99) však „prakticky většina mládeže navštěvovala jenom osmiletou střední školu“ (v našem kontextu se jedná o základní vzdělání). Trnková (2006) uvádí jako důvod zkrácení povinné školní docházky v roce 1953 zejména to, že se poválečné hospodářství ocitlo ve stavu ekonomického růstu a tím pádem potřebovalo nové pracovníky. Ale již

v roce 1958 přijal ÚV KSČ směrnice, které opět prodloužily osmileté základní vzdělávání na devět let (a zároveň prodloužily střední vzdělávání na dvanáct let); směrnice se staly základem pro další školský zákon roku 1960, který dále „spojil školu se životem a vyučování s výrobní praxí.“ (Jůva, 1981, s. 136) Od té doby se vyučovalo pouze na základních devítiletých školách a na středních školách všeobecně vzdělávacích (až od roku 1968 byly označovány opět jako gymnázia), odborných a učilištích. Škola se stala nedílnou součástí režimu, oporou socialismu a morálně politickým duchem marxisticko-leninské ideologie. Představě změn školského systému pomohou tabulky v příloze.

3.0 Málotřídní školy v kontextu doby

Pro potřeby této části práce bude důležité nejprve vymežit samotný pojem málotřídní školy. Podle již zažitého názoru, který uvádí většina autorů, zabývajících se tímto tématem¹⁰, se jedná o školu, která v jedné třídě sdružuje všechny ročníky, nebo se v každé ze tříd učí žáci více než jednoho ročníku. Málotřídní školy jsou jedním z nejstarších útvarů základního školství, od 18. století také byly jedním z nejčastějších typů školské instituce v českých zemích. Vždy utvářely, a i nadále utvářejí charakter vesnice a jejího života. Během staletí se však na těchto školách poukazovalo zejména na nedostatečnou realizaci kurikula, nevhodné didaktické postupy, zkrácené osnovy atd., teprve po roce 1945 se malotřídky dostaly do hledáčku pedagogiky. V zákoně o jednotné škole z roku 1948 byl tak například uveden maximální počet dětí ve třídě, který určoval, že pokud počet žáků ve třídě překročí čtyřicet hlav, je škola povinna zřídit další třídu. Naproti tomu lze ze zákona vyčíst, že pokud počet dětí jednotřídní školy klesne pod 20, tato škola se ruší. Již dříve vedl nízký počet žáků malotřídek ke konsolidaci (slučování) škol blízkých obcí, nový zákon tento fakt pouze potvrdil. (Trnková, 2006)

---

¹⁰ Např. MUSIL, SEDLÁČEK, 1964. TUPÝ 1978. TRNKOVÁ 2006

„A když se začalo hlasitě tvrdit, že se málotřídních škol zbavíme celkem lehce a brzy, vyskytly se odůvodněné obavy (...). Proto Odbor učitelů obecných škol svolal na podzim roku 1946 znalce celého problému, kteří nemohli uznat, že nesnáze zmizí hromadným pohřbem kategorie malých a nejmenších škol. Dospěli však také k názoru, že by nebylo moudré hájit i málotřídní školy zbytečné, kterých je celkem velmi málo.“

Bohuslav Lidmila, Co s naší málotřídní školou, s. 7

Reforma také uváděla na pravou míru samotný název málotřídní školy, který pro potřeby zákona zněl pouze jako „škola s menším počtem tříd,“ což mělo za úkol naznačit rovnocenné postavení málotřídních škol a škol národních. Pro malotřídky také platily stejné učební osnovy, jako pro ostatní národní školy, což se však později setkala s nelibostí učitelů, kteří tento požadavek považovali za problematický či takřka nereálný. Zákon však ponechával možnost tzv. konsolidace učiva (jednalo se o sdružení a redukci učební látky nejbližších ročníků u všech předmětů, vyjma českého a ruského jazyka, vlastivědy a matematiky). Tohoto způsobu uvolnění tlaku na učitele využívaly zejména školy jednotřídní. Dalším z opatření ministerstva školství bylo nařízení z roku 1951, které nařizovalo určitý způsob spojování ročníků do společných tříd – na dvoutřídních školách se tak učili dohromady žáci 1. a 3. ročníku a 2., 4. a 5. ročníku. Na výše organizovaných školách se poté zpravidla děti 1. ročníku učili samostatně a další ročníky se spojovaly ve třídy tím způsobem, aby se nejednalo o ročníky sousední. Tímto se měly narušit snahy učitelů o spojování učiva sousedních ročníků (tedy již zmíněné konsolidace učiva) a krácení obsahu učiva. Další nařízení, mj. převzaté ze sovětského svazu, umožňovalo tzv. rozšířené vyučování, což pro učitele znamenalo prodloužení týdenního úvazku o šest až deset hodiny a tím pádem i mnohem klidnější a také efektivnější výuku. Některé ročníky totiž mohly být v některých hodinách vyučovány zcela samostatně. Trnková (2006) uvádí, že v roce 1954 byl tento princip rozšířeného vyučování zaveden již skoro na 80% jednotřídních škol na našem území. (Trnková, 2006)

Další změnou, která byla málotřídním školám v 50. letech umožněna, byla možnost přeražení posledního ročníku do nejbližší, plně organizované školy, avšak pouze tehdy, nevedlo-li toto opatření ke snížení organizovanosti školy (z dvoutřídní školy by se stala jednotřídní). Blízké málotřídní školy spolu také operovaly, tyto školy vytvořily buď samostatné ročníky, nebo ponechaly ročníky spojené, ale ve spojené třídě

ročníků ubylo. Příkladem může být např. spojený 1. a 3. ročník v jedné vesnici a 2., 4. a 5. ročník ve druhé. Tímto způsobem jsou dokonce v současné době organizovány některé školy např. ve Walesu či ve Skotsku. U nás však malotřídky narážely na předpis z roku 1958, který uváděl, že členové jedné rodiny by měli navštěvovat stejnou školu. (Trnková, 2006)

Lidmila (1948, s. 10) uvádí několik statistických údajů, u kterých sice není uveden přesný rok, avšak pro potřeby této práce nám stačí vědomí poválečné doby. Podle něj zde tedy bylo celkem 5 086 jednotřídních a dvoutřídních škol, což znamenalo **65%** z celkového počtu škol. Dále tyto školy navštěvovalo celkem 188 700 dětí, tedy celkem 39% všeho žactva. Trnková (2006) uvádí celkové procento plně organizovaných škol ve školním roce 1955/1956 na 24,5%, což znamená, že dokonce **75,5%** tvořily málotřídní školy. Musil se Sedláčkem (1964) uvádí údaj platný ke školnímu roku 1961/1962, který ukazuje, že necelých **57%** z celkového počtu základních škol s 1. až 5. ročníkem na českém území tvoří malotřídky, které pak navštěvuje asi 17% z celkového počtu všech žáků těchto ročníků¹¹. Oproti tomu Trnková (2008) uvádí celkový počet málotřídních škol (tedy nejenom jednotřídek a dvoutřídek) v roce 2007 na zhruba 1 425 škol¹² (údaj platný k 30. září 2007), podle Ústavu pro informace ve vzdělání byl ve stejném období celkový počet základních škol 43 433, malotřídek bylo tedy jen asi **3,3%**. Nemusíme znát přesná čísla, abychom pochopili, že během několika desetiletí se ze škol, jichž byla na českém území většina, stal zcela minoritní fenomén.

Ačkoliv socialistický režim svým přístupem ke školství nadržoval větším, plně organizovaným školám, nedokázal zabránit faktu, že málotřídní školy jsou a vždy budou skutečnou potřebou české vesnice, jelikož vytváří její kulturní charakter, pomáhají malým dětem zkracovat vzdálenosti do školy a učitelům poskytují možnost zajímavého uplatnění a rozvoje jejich profesních kompetencí.

4.0 Dějiny silůvecké školy

Vzhledem k tomu, že dokumenty, ze kterých jsem čerpala, neuvádějí zcela všechny údaje, které bych ráda využila, nejsou informace v této části práce úplné

---

¹¹ Lidmila i Musil se Sedláčkem berou v potaz pouze školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

¹² Počet málotřídních škol k tomuto datu nemusí být zcela přesný, jelikož Ústav pro informace ve vzdělání nevlastní přesnou statistiku výskytu těchto škol. Více k tomuto v příspěvku K. Trnkové ve Studia Paedagogica č. 2008, s. 55

a vyčerpávající. Při tvorbě této kapitoly jsem nahlížela zejména do školní kroniky obce, byly mi ale také k dispozici sebrané zápisky ze školních porad. Nutno podotknout, že někteří učitelé (resp. osoby, které jednání zapisovaly), neměly mnohdy k zapisování stejně svědomitý přístup jako ostatní, proto jsou údaje z některých let více či méně neúplné. Obec Silůvky nebyla od svého počátku přiřazena k žádné škole, jelikož v dobách středověku podle záznamů z kroniky učil ten, který uměl jednoduše aspoň trochu číst. Jelikož však v dobách dávno minulých musely silůvecké děti chodit do školy do blízkých Tikovic nebo do Prštic, což pro ně mohlo být nebezpečné hlavně v zimě, rozhodli se obyvatelé obce na popud jistého Josefa Kalivody postavit si školu vlastní.

Datem, od kterého se začínají počítat dějiny silůvecké školy, je rok 1783. V tomto roce byla při čp. 57 vystavěna škola, jedna z prvních v širokém okolí¹³. V roce 1847 však vypukl v Silůvkách požár, který zachvátil 11 chalup a také školu. Na nynějším místě čp. 8 stojí nová škola od roku 1874. Prvním učitelem byl v letech 1783 až 1799 Václav Hašek z Kounic. Z kroniky se dozvídáme zajímavost, jakým způsobem byli učitelé placeni:

„Od každého souseda ročně 1/8 míry žita; z každého školního ditka pecen chleba; 1/8 míry hrachu neb čočky, a 18 kr. na topivo; z ditka chalupníkovy dávalo se místo 1/8 míry čočky neb hrachu 1/8 míry žita, a ostatní jako ze sousedského. Školního platu měl týdně z ditka 1 kr. z I. třídy a 2 kr. ze II. třídy, a o vánocích a o hodech od sousedstva po koláči, od obce 3 sáhy dřeva koncem října; pak ještě užíval 2 zahrádek při škole a kus pole „na Špici“.

Pamětní kniha obce Silůvky, 1923 – 1963, I. svazek, str. 6

Jedním z dalších učitelů, kteří na škole působili, byl i spisovatel Viktor Kamil Jeřábek (*1859 – †1946), který na škole působil od roku 1881 celých šest let. Až do roku 1900, kdy byla škola rozšířena na dvoutřídní, se zde vystřídalo celkem šest učitelů. Dalšími učiteli byli Jan Holva (*1799 – †1863), Matěj Valenta (*1836 – †1881), již zmíněný Viktor Kamil Jeřábek, spisovatel, později nadučitel v Pršticích, Ferdinand

---

¹³ Za zmínku stojí např. škola v Moravských Bránicích, která byla založena již r. 1758, dále pak škola v Pršticích, jejíž dějiny se píší asi od r. 1830

Bednář, rodák z Rosic, později odborný učitel v Kroměříži a Václav Hládek, rodák ze Zboží v Čechách.

Stavba druhé třídy započala v červenci 1900 a již 22. září téhož roku byla za přítomnosti okresního inspektora Machače, okresního komisaře a lékaře Dvořáka, inženýra Schönhöfra, školní rady a představenstva zkolaudována. Před 2. světovou válkou byly již děti v silůvecké škole stabilně vyučovány ve třech třídách. V I. třídě byl zastoupen pouze 1. ročník, ve II. třídě to byl 2. a 3. ročník a ve III. třídě 4. a 5. postupný ročník. Každá třída měla svého učitele, v čele školy stál pověřený řídicí pracovník – ředitel. Ve školním roce 1938/1939 navštěvovalo školu celkově 98 žáků, kteří byli relativně rovnoměrně rozděleni do daných tříd. Celková organizace školy se však oproti dřívějším školním rokům nijak nezměnila a kromě menších stavebních úprav se v tomto období v podstatě nic nezměnilo. Vyučování probíhalo i v sobotu, dívky se učily ženským pracím a školu navštěvovali okresní a zemští inspektoři, aby se seznámili s chodem instituce. Se začátkem 2. světové války však bylo všechno jinak.

Během tohoto období (tedy počátkem školního roku 1939/1940) se učitelé a žáci museli vyrovnat hned s několika změnami. Jednou z nejdůležitějších událostí bylo nařízení německého školského úřadu o zavedení povinné výuky němčiny na všech školách Protektorátu Čechy a Morava. Německy se museli učit děti už od 1. ročníku, při dotaci čtyři hodiny týdně. Na škole byli ustanoveni zvláštní učitelé němčiny, kteří bez rozdílu museli projít tzv. *Allgemeinprüfung*, tedy jakousi zkouškou, nad kterou dohlíželi němečtí inspektoři. Ze silůvecké školy odcházelo do školy měšťanské pouhých 35 % žáků a to už ze 4. postupného ročníku. Takto nízké procento bylo způsobeno vysokými nároky na znalost německého jazyka. Ostatně němčina se v té době vážala ke všemu – úřední knihy musely být psány německy, veškerá výzdoba tříd a školy byla „nařízena v duchu německém“, o čemž se dokonce přesvědčoval i okresní německý hejtman s působností v Brně. Veškeré obrazy či knihy, které nějakým způsobem připomínaly či přímo popisovaly českou historii nebo český národ, musely být zničeny, místo nich přišla zásilka knih německých.

„Doba německé okupace byla nejhorší dobou pro českého učitele od doby bělohorské. Nepodařilo se však nikomu potlačit české citění a důvěru, že vláda vrátí se zase do rukou našich.“

Školní kronika v Silůvkách, 1900 – 1984, II. svazek

Během německé okupace bylo úředně nařízeno zapečetit školní kroniky a dále pokračovat v kronikách nových. Ke konci války (19. 4 – 7. 5. 1945) sloužila silůvecká škola také jako vojenská nemocnice pro ruské vojáky, kteří v obci po tuto dobu pobývali. Během válečného tažení se však tyto pamětní knihy bohužel ztratily.

4.1 První školní léta po 2. světové válce

První školní rok po konci 2. světové války začal v Silůvkách dne 3. září 1945 společným setkáním žáků, rodičů a učitelů ve slavnostně vyzdobené třídě. Na stěnách visely obrazy prezidentů Masaryka a Beneše a nemohla chybět ani podobizna osvoboditele Stalina. Obecná škola byla nyní organizována do dvou tříd. První třídu vyučoval řídící učitel Karel Příbyla, druhou třídu Vladimír Bílý. Učitelé se řídili školními osnovami, vydanými roku 1933 a také směrnicemi č. 2103/45 vydanými Zemskou školní radou dne 10. června 1945. Ve druhém pololetí se začalo na škole vyučovat podle nových osnov, které navrhlo Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠO) výnosem č. 10584 dne 30. listopadu 1945. S novými osnovami také souviselo nastavení pěti-denního vyučovacího týdne (do této chvíle chodily děti do školy i v sobotu), který však byl o necelý měsíc později opět zrušen¹⁴.

Před začátkem samotného vyučování bylo nutné nejen z knih, ale i ze žákovských učebnic uložených v knihovně, odstranit německé vložky a razítka. Na poradě učitelského sboru byl také kladen důraz na vyučovací jazyk, tedy češtinu – všem učitelům byly navrhnuty písemné přípravy na vyučování. Po válce také pocítili ve škole velký nedostatek školních sešitů a pracovních pomůcek. Za použití peněžního daru místní organizace Československé strany sociálně demokratické nakoupila školská správa pro školu v Silůvkách školní pomůcky z učitelského nakladatelství v Brně.

Důležitou událostí bylo zřízení mateřské školy při obecné škole v Silůvkách, podle výnosu Zemské školní rady v Brně č. 13463/45-I., ze dne 22. srpna 1945. Do mateřské školy bylo hned přihlášeno celkově 48 dětí, učitelkou se stala Helena Mičánková, která však na škole působila pouze jeden školní rok.

Na návrh Místního národního výboru byla také jmenována místní školní rada, jejímž předsedou se jednohlasně stal řídící učitel Karel Příbyla, zástupcem Ludvík Svačina a pokladníkem učitel Vladimír Bílý.

---

¹⁴ 5-ti denní vyučovací týden schválen výnosem Ministerstva školství a národní osvěty č. 640 z 23. ledna 1946, zrušen výnosem MŠO č. 2591 z 20. února téhož roku.

Dne 28. října vzplála na budově silůvecké školy po šestileté okupaci opět československá vlajka, a to při oslavě státního svátku. Děti společně s učiteli tento svátek oslavily vzpomínkou na padlé vojáky při bojích Československa za svobodu. Další oslava proběhla tento školní rok při 28. výročí vzniku Velké říjnové socialistické revoluce v Sovětském svazu dne 7. listopadu. Při této příležitosti byl dětem vysvětlen význam této události pro český národ, byla zpívána hymna jak česká, tak i ruská. Byly také vzpomenuy narozeniny J. V. Stalina.¹⁵

Řídící učitel a předseda školní rady Karel Příbyla podal ke konci školního roku na vlastní žádost výpověď a uchýlil se jako učitel do dvoutřídní školy do Nových Bránic. Ve školním roce 1946/1947 se novým řídícím učitelem stává Bedřich Cechl, druhým učitelem zůstává Vladimír Bílý. Děti a učitelé si v průběhu školního roku opět připomínali různá výročí malými oslavami, společně pořádali oslavy Dne matek či výročí VŘSR, osvobození obce či Pražské povstání. Učitelku mateřské školy Helenu Mičánkovou nahradila učitelka čekatelka Milada Sojková ze Střelic.

Ve školním roce 1947/1948 bylo 10. října 1947 obnoveno rodičovské sdružení, jejímž předsedou se stal Jindřich Kment. Děti opět slavily různá výročí, byly pořádány besídky apod. Důležitou událostí, o které se dále školní kronika zmiňuje, byla „vnitřní vládní krize“, kterou Československo prožilo koncem února roku 1948, demise vlády a nakonec i demise prezidenta Beneše.

4.2 Školní rok 1948/1949

Dne 1. září 1948 vyslechli žáci silůvecké školy ve školním rozhlase informace o novém školském zákoně, který toho dne vstoupil v platnost. Pro školu to znamenalo především to, že se mění na školu I. stupně, tedy na školu národní. V I. třídě vyučoval stále ředitel školy Bedřich Cechl, ve II. třídě Vladimír Bílý, který byl posléze jmenován členem školské komise a školním důvěrníkem. Nadále na škole probíhala výuka náboženství. Žáci slavili jako obvykle výročí narození J. V. Stalina, přičemž měl ve školním rozhlase projev učitel Bílý, výročí smrti V. I. Lenina a první výročí únorových událostí roku 1948. Počátkem ledna 1949 bylo žákům školy vysvětleno, jakým způsobem je plánována práce v tzv. pětiletce. Na tento popud přislíbili žáci spolu

---

¹⁵ Povinnost oslavit s dětmi narozeniny některých významných osobností (týkalo se např. narozenin J. V. Stalina, E. Beneše či Zdeňka Nejedlého), či připomenout si některá významná data historie (květnové povstání apod.) stanovovaly výnosy Zemské školní rady.

s učiteli, že také vypracují plán své práce. Jak je vidět z těchto záznamů, propaganda KSČ pomalu ale jistě pronikala i do školních tříd.

V záznamech porad učitelského sboru se objevuje nový prvek, kterým je tzv. „pedagogická rozprava“. Jednalo se o rozbor různých situací, které nastaly, či o kterých učitelé četli v odborných člancích. Jedno takové pojednání popisuje i ředitel Bedřich Cechl po přečtení článku jistého poslance Ladislava Koubka s názvem „O výchovu nového člověka“:

*„Učitelstvo nesmí čekat, že někdo jiný bude za nás školu naplňovat novým duchem, a že na to budeme dostávat jen ministerské výnosy. Co má tedy učitel dělat? **Má se vzdělávat nejen pedagogicky, ale i politicky.** Chce-li se nazývat socialistou, pak musí prostudovat a promyslet nějaké dílo vědeckého socialismu. Učiteli nestačí jen deklamovat o svobodě myšlení, o tom, co je pravda, spravedlnost, mravní jednání atd. a při tom se nevyznat v společenských zjevech, jak proudí okolo školy. Učitel si musí vytvořit celistvý názor na svět, musí se snažit získat si celkový světový názor. Vzdělaný učitel-socialista nebude se již vybíjet jen zkoumáním, jak děti žijí, aby pro ně hledal sociální pomoc, ale nový společenský řád ulehčí jeho práci také v tom, že bude životní podmínky dětí stále zlepšovat. Jde tedy škola do nových poměrů a tento nový duch školy musí být také v ní co nejdříve vidět, chceme-li býtí veliké doby právi.“*

Zápis o řádné poradě učitelského sboru školy v Silůvkách, 16. října 1948

V dubnu 1949 byli všichni žáci očkovaní proti tuberkulóze a ke konci školního roku prohlédnuti školním lékařem. Škola se o své žáky z hlediska zdraví starala velmi svědomitě, nedokázala však zabránit epidemii chřipky, která se na konci roku 1948 prohnala školou a která zapříčinila zdržení pracovního tempa a zhoršení výsledků. Z toho důvodu upustila škola od pořádání tradiční vánoční besídky. Jedním ze zajímavých záznamů kroniky je také tzv. *týden střízlivosti*, který probíhal od 7. do 14. března 1949 a kdy byl „všem žákům vysvětlen zhoubný účinek nemírného pití“. Ke konci školního roku vyjeli všichni žáci společně se svými učiteli na školní výlet na trase Luhačovice, Gottwaldov a Kroměříž. Zájezd se podle kroniky „velmi vydařil a všichni žáci si odnesli spoustu zážitků.“ (Školní kronika obce Silůvky, nestránkováno)

4.3 Školní rok 1949/1950

V tomto školním roce se učitelský sbor ani rozdělení tříd nijak neměnilo, v I. třídě vyučoval stále ředitel Bedřich Cechl, ve II. třídě pak opět Vladimír Bílý. Škola je stále organizována jako dvoutřídní. O prázdninách, před začátkem školního roku, byli oba učitelé povinni odpracovat určitý počet hodin, práce se týkaly většinou výpomoci v obci. Ve škole byla před začátkem školního roku vybudována z části chodby šatna pro žáky. Škola byla také podle výnosu Ministerstva školství vyzdobena. Do první třídy bylo přijato na základě lékařské prohlídky pět žáků mladších šesti let. Před začátkem výuky byl školskému odboru ONV odeslán návrh na zlepšení chodu školy.

Tak jako minulý školní rok, i tentokrát došlo k přípravám na oslavy dne vzniku Československa 28. října a výročí Velké říjnové socialistické revoluce 7. listopadu. Žáci provedli výzdobu školy a učeben, vystříhovali různá písmena, z nichž se posléze skládala různá hesla. Během školního roku probíhaly pravidelně také další oslavy. Jednalo se nejen o oslavy výročí narození prezidenta republiky Klementa Gottwalda a generálního tajemníka komunistické strany Sovětského svazu Stalina, úmrtí Lenina, výročí Vítězného února, ale také narozenin Boženy Němcové, či stále uznávaného T. G. Masaryka. Vždy počátkem listopadu probíhaly tzv. Dny československo-sovětského přátelství. Pro tuto příležitost byly vždy vhodně vyzdobeny třídy i škola a žáci se zúčastnili oslav v místní Sokolovně.

Podle nového zákona byly v obou třídách zavedeny doučovací hodiny, určené slabším žákům. Byla také ustanovena „žakovská organizace“, která se starala nejen o pořádek ve škole, kázeň a výzdobu, ale také například pomáhala s již zmíněným doučováním slabších spolužáků. Ve II. třídě byl také zřízen vlastivědný a recitační kroužek, jehož vedením byl pověřen ředitel Bedřich Cechl.

V tomto školním roce byl ředitel Cechl vyškolen v marxisticko-leninském kroužku, kde se dozvěděl, jakým způsobem funguje socialistická škola Sovětského svazu. V průběhu prosince bylo svoláno Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ) a ředitel Cechl promluvil o důležitosti Makarenkovy výchovy v rodině. Dále ředitel školy stručně pojednal o významu československo-sovětského přátelství a zdůraznil, že si žáci musí odnášet pocit jistoty a bezpečnosti, „že nám SSSR zaručuje mír. Při každé příležitosti je nutné žákům opakovat, že bez sovětského svazu je naše budoucnost nejistá.“ (Zápis z pedagogické porady ze dne 17. října 1949, nestránkováno) Oba učitelé také zjistili, že obsah učebnice vlastivědy se „zhoršil po stránce obsahové

i ideové, na závalu je pět učebnic vlastivědy pro II. třídu, tyto je nutné probrat.“ (Zápis z pedagogické porady ze dne 5. prosince 1949, nestránkováno) Při politickém rozhovoru učitelské obce bylo zmíněno dílo ministra Zdeňka Nejedlého „Dějiny národa českého“ a také téma „Cesta k socialismu na vesnici“, které rozebíral ve svém projevu prezident Gottwald a poslanec Rudolf Slánský na zasedání ÚV KSČ. Podle nich vedla cesta k socialismu na vesnici přes JZD – Jednotné zemědělské družstvo – pro tuto myšlenku bylo nutné získat na vesnici malého a středního rolníka a „izolovat vesnického boháče, získat JZD k tomu, aby společně obdělávala půdu.“ (Zápis z pedagogické porady ze dne 15. března 1949, nestránkováno). Jak se později ukázalo, škola začala postupně velice úzce s JZD spolupracovat, oba učitelé získali v této organizaci různé funkce. Ředitel Cechl jako pokladník JZD, učitel Bílý byl poradcem pro budování družstevní drůbežárny a spravoval lesní hospodářství obce; kromě toho oba organizovali kulturní události obce a měli taktéž různé funkce ve straně. Jejich žáci se starali o družstevní pozemky či prováděli „pátrací službu po mandelince bramborové“ (mnohokrát do roka).

Učitelé také několikrát probírali téma málotřídních škol, jejich klady a zápory, možnosti práce a rozvinutí dosavadních poznatků. Věnovali se zejména nácviku čtení, podle nichž není pouze úkolem nižšího stupně národní školy, avšak je rozdělen na pět let podle duševního rozvoje dětí. Snaha zvládnout mechanismus čtení by neměla potlačovat zřetel k porozumění obsahu. Na nižším stupni bylo procvičováno čtení hlasité, od třetího postupného ročníku čtení tiché, v pátém postupném ročníku se čtení mění na předčítání. Bylo taktéž nutné procvičovat čtení nejen ve škole, ale i doma pomocí zábavné i poučné četby.

4.4 Školní rok 1950/1951

Také tento školní rok se neudály žádné změny v učitelském sboru. Během prázdnin proběhly některé přípravné práce, byla natřena všechna okna a dveře, pořízeny nové tabule a bylo nově vymalováno. Byl také pro vyučování vlastivědy zakoupen nový mikroskop. Za úspěšné ničení škůdců řepky během prázdnin daroval ředitel cukrovaru v Hrušovanech místním dětem třicet balíčků cukroví.

Dne 25. srpna 1950 proběhla v Rosicích pracovní konference, na které přečetl učitel Vladimír Bílý kolektivní závazek učitelského sboru pro nový školní rok. Heslem tohoto školního roku bylo „Budeme se učit pro mír a blaho všech.“ (Zápis

z pedagogické porady ze dne 28. října 1950, nestránkováno) V týdnu od 22. října do 6. listopadu se učitel Bílý zúčastnil politického školení v Moravském Krumlově, z toho důvodu bylo v tomto období zavedeno polodenní vyučování (v obou třídách vyučoval pouze jeden učitel, proto výuka žáků I. třídy probíhala dopoledne, žáci II. třídy chodili do školy odpoledne).

Opět proběhly různé oslavy, pochody míru, dětské radovánky a přednášky na různá témata¹⁶, sběr mandelinky bramborové apod. Učitelé se zaměřili na vyučování mateřského jazyka a toto téma také probírali na svých poradách.

4.5 Školní rok 1951/1952

Po prázdninách se učitelé a žáci silůvecké školy vrátili zpět do školních lavic. Složení učitelského kolektivu zůstalo nezměněno. Před začátkem vyučování v novém školním roce byly ředitelem určeny úkoly, které budou na žáky a na učitele kladeny, a jež mohou být splněny jedině za podpory rodin a také veřejných činitelů. Ústřední výbor KSČ vydal nové směrnice učitelovy práce s dětmi, týkající se vesměs ideové výchovy a kolektivní spolupráce při školní práci. Podle ministerského výnosu byly postupné ročníky roztríděny do tříd tímto způsobem: I. třída – 1. a 3. postupný ročník, II. třída – 2., 4. a 5. postupný ročník, což pomohlo učitelům realizovat učební osnovy bez většího zatížení. (Trnková, 2006) Učitelé vypracovali rámcový plán školy a při zahájení školního roku, jehož se zúčastnili také zástupci veřejné správy (Místního národního výboru, KSČ, Československého svazu mládeže atd.), byly veřejně podány návrhy na jeho realizaci. Ty se týkaly zejména zahrnutí již zmíněné ideové výchovy do vyučování. Všechny učebnice musely „ideově vyhovovat“, byla věnována pozornost diktátům, které musely být politicky zaměřeny, ve stejném duchu byly ve výuce počtů zadávány slovní úlohy (zde se uplatňovalo například hospodaření JZD, pionýrů apod.), četba byla také zaměřena tímto směrem.

---

¹⁶ Můžu zmínit např. rozhovor dětí s jistým horníkem o události v Oslavanech v prosinci 1920. „*Tehdy došlo ke komunisty organizované generální stávce, jejímž cílem bylo vyvolání politických změn ve státě. K tomuto nedošlo, avšak na některých místech se dělníkům podařilo obsadit důležité státní budovy či továrny. V Oslavanech se jim navíc podařilo odzbrojit četnictvo a vojenskou asistenci, která mu byla vyslána na pomoc. Situaci se podařilo vyřešit až následujícího dne za pomoci nového vojenského oddílu.*“

(SALÁK, Pavel. *Selhání vojenské asistence v Oslavanech v prosinci 1920*. In *Sborník příspěvků z konference Cofola 2008 konané na PrF MU*. Brno: MU, 2008. Dostupné online dne 20. prosince 2010 z: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/history/salak_pavel.pdf)

Patronem školy se stala Lidová myslivecká společnost, která školu hojně dotovala a mnohokrát jí pomohla nákupem školních potřeb a pomůcek. V tomto školním roce byl tak např. do každé třídy pořízen rozhlasový reproduktor, aby mohli všichni žáci vyslechnout důležité zprávy a projevy.

Do popředí zájmu učitelů se dostalo téma formalismu – jako vodítko byla použita kniha od Michaila Nikolajeviče Skatkina *Formalismus ve vědomostech žáků a jeho překonávání*. Ujasnili si, že učitel musí upravit vyučování svého předmětu tak, aby ve vědomí žáků vznikl správný obraz skutečnosti, aby žáci vědomě získávali obsah učební látky a aby uměli vyjadřovat své myšlenky správnou a přesnou formou. Nestačilo jen pamatovat si fakta, definice, pravidla a formule. Uvědomili si, že je třeba správně organizovat a zajišťovat vědomosti žáků nikoliv cestou mechanického opakování, ale uvědomělým používáním, tak aby je chápali a uměli používat. Učitelé by si podle Skatkina měli umět pojem formalismu ověřit v praxi a bojovat s ním.

Dne 28. března 1952 se v Rosicích konala schůze vesnických učitelů, kde nechyběli ani silůvečtí učitelé. Ředitel Cechl si připravil přednášku na téma budovatelské práce na vesnici, kde mj. uvádí, že je „nutné učit-vychovávat-přesvědčovat-získat vesnici. Je to úkol obtížný, avšak záslužný a především naléhavý.“ Také se zmiňuje o místní Pionýrské organizaci, ve které je tohoto školního roku zapsaných celkem patnáct žáků-pionýrů. Na tento popud byl ve škole zaveden denní pětiminutový politický rozhovor s žáky o aktualitách obce, okresu, kraje a státu. Tyto „aktuality“ se zaměřovaly na politicky nejbližší úkoly obce.

Ke konci školního roku děti podnikli školní výlet do Telče a zpět přes Vranov, Znojmo a Brno, druhý zájezd pak do Lednice, na Pavlovské kopce, do Dolních Věstonic a zpět do Silůvek.

Celkově dva žáci byli navrhnutí na opravné zkoušky po prázdninách, ve 2. postupném ročníku jsou dva „debilní žáci“, jejichž rodičům bylo doporučeno, aby je poslali do pomocné školy v Ivančicích, která měla být v nejbližší době zřízena.

4.6 Školní rok 1952/1953

Na počátku nového školního roku promluvili silůvečtí žáci do školního rozhlasu k příležitosti zahájení posledního roku první pětiletky, také ředitel se o této události zmínil. Na pořadu první schůze učitelského kolektivu tohoto školního roku byl pracovní plán školy. Učitelé se dohodli na lepší organizaci vyučování, což se týkalo např. úpravy

rozvrhu hodin, struktury vyučovací hodiny a tematického plánování učiva nejméně na čtvrt roku. Společně prostudovali dílo sovětského pedagoga Melnikova s názvem *Organizace a metody práce sovětských učitelů na školách s menším počtem tříd*. Mluvilo se také o prohloubení výchovy k socialismu, vlastenectví a podobných tématech. Jedním z nich bylo také zaměření se na boj proti tmářství, proti náboženskému pohledu na vznik světa a jeho vývoj. Na základě vědeckých zkušeností bylo nutné rozptýlovat v dětských myslích dvojité názory na život a bránit tomu, aby dítě nežilo v duchovním temnu. Učitelé se taktéž dohodli na užší spolupráci s místní mateřskou školou a také se střední školou v Ořechově. Na škole se ustanovil výbor Žákovské organizace, který měl za úkol úzce spolupracovat s Pionýrskou organizací.

Při oslavách VŘSR a podobných, dali si učitelé za úkol seznámit rodiče silůveckých dětí se základy sovětského školství, podat jim přesvědčivý rozdílný pohled na školu dříve a nyní. Dne 14. listopadu 1952 proběhly třídní schůzky. Zde přednesli učitelé své projevy o velkém významu sovětské školy pro československé školství, Debatovali také o tom, jakým způsobem se sovětské učitelé věnují výchově nového sovětského člověka ve škole i mimo školu a zasahují do sovětské rodiny. Podle mého názoru muselo být toto téma pro spoustu rodičů velkou neznámou, avšak bohužel, jednalo se o určité stigma tehdejší doby, kterému nešlo uniknout. Dále učitelé rodičům doporučili, aby svým dětem umožnili přístup do místní knihovny, a také navrhli několik knižních titulů, na kterých by si mohli mladší i starší žáci cvičit dovednost čtení. Jednalo se zejména o dodnes velmi známé knihy sovětské literatury pro mládež, za zmínku stojí například *Odvážná školačka*, *Pavlík Morozov*, *Hrdinka Polja*, *Syn pluku*, či snad nejznámější *Timur a jeho parta*. Na poradě učitelského sboru se také hovořilo o důležitosti organizace výuky čtení na malotřídní škole. Podle nich bylo třeba, aby po nepřímém zaměstnání ve třídě uzavřel učitel čtení kontrolními otázkami. Žáci by měli cvičit techniku čtení, vypisovat si obtížná slovíčka, nacvičovat je a osvojovat si obsah čteného.

Již od roku 1945 trvala tradice, kdy vždy před Vánocemi navštívil silůveckou školu a její žáky Děd Mráz, který všem rozdával malé dárky. Žáci mu vždy na oplátku zazpívali, přednesli básně a zahráli koledy na gramofonových deskách.

Na konci ledna proběhla závěrečná klasifikace za 1. pololetí tohoto školního roku. Učitelé uvádějí, že příčinou horšího prospěchu je malé nadání žáků a z toho vyplývající nechuť k duševní práci. O tyto žáky pečoval učitel individuálním zásahem, nebo se jim věnovali pionýři a pomáhali jim doučovací hodiny.

V březnu roku 1953 se žáci místním rozhlasem dozvěděli zprávu o úmrtí „neohroženého vůdce pracujícího lidu“ Stalina a o týden později také o smrti „bojovníka za lepší budoucnost“ Klementa Gottwalda. Děti uspořádaly vzpomínkové akce, na kterých uctili jejich památku. Po zemřelém prezidentovi se ujímá křesla věrný Gottwaldův spolupracovník Antonín Zápotocký.

Jedním z předmětů na škole byla také branná výchova, jejíž vyučování bylo přiděleno jednomu učiteli. Ten si musel vypracovat plán branné výchovy v omezených možnostech přeplněné třídy. Bohužel vzhledem k častým onemocněním dětí se žáci velice zřídka vydávali na vycházky do přírody, proto byla branná výchova zaměřena na pořadový výcvik a v teoretickém poznávání a orientování se v terénu.

Na konci školního roku posoudili učitelé svou celoroční práci. Zjistili však některé nedostatky, kterým bylo třeba se do budoucna vyhnout. Školní řád se nevídal, jak bylo požadováno, prospěch také neodpovídal péči, kterou učitelský kolektiv vyučování věnoval. Naopak se zlepšila práce pionýrů, upevnila se jeho organizace na škole. I když byla několika žákům snížena známka z chování (jelikož „i přes stálé upozorňování ničili ptačí hnízda“), postoupily všechny děti na střední školu.

4.7 Školní rok 1953/1954

Letos nastalo pro silůveckou školu několik změn. Jednou z nejdůležitějších byl zákon o nové školské soustavě, který 1. září vešel v platnost. Ředitel o této události promluvil do školního rozhlasu a při této příležitosti uvedl, jak „neplánovitě pečovali kapitalisté o vzdělání dětí pracujících a jak naproti tomu pečuje naše lidově demokratická vláda o ně.“ Učitelé si byli vědomi, že vstup do nového školního roku bude začátkem nové vývojové etapy československého školství. Druhou změnou bylo rozšíření školy o jednu třídu, škola se tedy stala trojtřídní. Tato úprava umožnila žákům a učitelům lépe prohlubovat učební látku. Po vzoru sovětského svazu byla ustanovena nová organizace vyučovacích hodin. Bylo zapotřebí, aby žáci pracovali více samostatně, proto měli žáci v I. třídě dvě a ve II. třídě jednu hodinu denně samostatné práce. Bylo vypracováno schéma rozvrhu pro dvě učebny, přičemž bylo přihlíženo, aby třídu měnila II. třída. Bylo sledováno, aby se odpoledne vyučovalo předmětům, při kterých nebude třeba umělého osvětlení.

Po 15. září 1953 byla z důvodu změny organizace školy přechodně uzavřena místní mateřská škola, jejíž učitelka byla přidělena národní škole. V I. třídě, která

zahrnovala 1. a 3. postupný ročník, vyučoval ředitel Bedřich Cechl, ve II. třídě učila 2. postupný ročník učitelka MŠ Jarmila Mášová a ve III. třídě se dětem 4. a 5. postupného ročníku věnoval Vladimír Bílý. Po uzavření klasifikace prvního pololetí odešla Jarmila Mášová zpět na mateřskou a nahradila ji jistá Zdeňka Havířová, která však na silůvecké škole učila pouhé dva měsíce. Poté byla na školu přidělena Jarmila Keprtová.

4.8 Školní rok 1954/1955 a 1955/1956

Ve školní rok 1954/1955 bylo složení učitelského sboru následující: ředitel Cechl, učitelé Vladimír Bílý a Marie Dobrovodská, která odešla 20. září 1954 na mateřskou dovolenou (do 5. října 1954 bylo vyučováno ve dvou učebnách, Marii Dobrovodskou poté nahradila Libuše Mičková). Ještě téhož roku se však na školu vrátila. Děti dostaly nové učebnice, vyhovující socialistickým idejím, opět proběhly různé oslavy, spartakiáda a na konci roku *Dětské radovánky*. Na konci tohoto školního roku odešel Bedřich Cechl do výslužby, poté jej ve funkci ředitele školy nahradil Vladimír Bílý. Funkci druhého učitele převzal mladý učitel Václav Procházka.

Z těchto let chybí zápisky pedagogické rady, proto jsou o těchto letech známy pouze kusé záznamy ze školní kroniky.

4.9 Školní rok 1956/1957

Již nějakou dobu stále probíhala přestavba bývalého bytu ředitele na třetí učebnu, avšak kvůli nedostatku místa v ní bylo až do 7. ledna 1957, kdy byly práce dokončeny, i nadále vyučováno. V této učebně se učily děti 5. postupného ročníku. I. třídu (1. a 2. postupný ročník) vyučovala Marie Dobrovodská, II. třídu (3. a 4. postupný ročník) převzala nová učitelka Vlasta Stavarská a ve III. třídě (5. postupný ročník) přednášel ředitel Vladimír Bílý.

Sdružení rodičů a přátel školy nakoupilo pro školu nový psací stroj za 1920,- Kčs. Byly taktéž zakoupeny nové pomůcky pro polytechnickou výchovu a nový nábytek.

Dne 19. května 1957 proběhly volby do Místního národního výboru. V komisích zasedali učitelé školy, žáci pomohli při úpravě a úklidu volební místnosti. V červnu se žáci zúčastnili divadelního představení „Všude dobře – doma nejlépe“, které sehráli žáci

národní školy v Pršticích. Na oslavu Mezinárodního dne dětí procházeli žáci v krojích různých národů obcí a „manifestovali za mír“, téhož měsíce navštívili spolu s učiteli divadelní představení v Brně a prohlédli si brněnskou zoo.

Jak už bylo zmíněno v minulých školních letech, silůvecká škola byla pevně spjata s místním JZD. Učitelé se letos zavázali účastnit se činně náboru zemědělců do družstva, JZD také požádalo ředitelství školy o vypěstování krmné řepy na pozemku školy.

Nedostatečnou známkou byli na konci školního roku klasifikováni dva žáci, jeden žák obdržel sníženou známku z chování pro ustavičné prohřešování se proti kázeňskému řádu.

Ač v roce 1956 proběhla světem zpráva o „odhalení kultu osobnosti“ Stalina, nebyla o tomto ani ve školní kronice, ani v zápiscích ze školních porad jediná zmínka. Tato skutečnost mě velice překvapila, jelikož se jednalo o tak důležitou událost, po které by měla zůstat v kronikách alespoň stopa. Nestalo se tak.

4.10 Školní rok 1957/1958

Organizace výuky ve škole se opět změnila, ředitel Vladimír Bílý vyučoval ve II. třídě (3. postupný ročník), Marie Dobrovodská v I. třídě (1. a 2. postupný ročník) a Vlasta Stavarská se ujala III. třídy (4. a 5. postupný ročník). Na začátku školního roku byl sestaven „perspektivní plán pedagogické propagandy“, který byl poslán v opisu školskému odboru rady okresního národního výboru v Rosicích. Důležitou událostí, která se dotkla také učitelů a žáků školy, byla zpráva o úmrtí druhého dělnického prezidenta Antonín Zápotockého dne 13. listopadu 1957. Prezidentské úřadu se ujal Antonín Novotný, první tajemník ÚV KSČ.

V říjnu 1957 byli žáci na představení Prodaná nevěsta v brněnském divadle. V listopadu také žáci nastudovali a sehráli divadelní hru „Katuše, pyšná princezna“, která se setkala s velkým úspěchem. Divadelní soubor školy poté dostal v okresním kole STM první cenu v oboru divadelních souborů. Také silůvecká pionýrská organizace se dočkala úspěchu. Československý svaz mládeže udělil pionýrské skupině „Pochvalný list“ a stužku na skupinovou vlajku za nejlepší budovatelskou práci v RPPR v roce 1957/1958.

4.11 Školní rok 1958/1959

I tento školní rok bylo přidělení tříd učitelům rozdílné od roku předešlého. Vladimír Bílý učil ve II. třídě (4. postupný ročník), Marie Dobrovodská v I. třídě (1. a 3. postupný ročník) a konečně Vlasta Stavarská se ujala III. třídy (2. a 5. postupný ročník). Žáci tento rok absolvovali několik očkování, mimo jiné proti tetanu, či obrně. Do školy také přijel dentista, který žákům prohlédl chrup. Dne 23. února navštívili žáci školy Pionýrský dům v Brně, a to k příležitosti oslavám desetiletého působení pionýrské organizace v Silůvkách. Žákyně 5. ročníku se zúčastnila zájezdu pionýrů do Prahy. K 10. výročí pionýrské organizace byla také zpracována zpráva o její historii na škole. Pionýři také vyzvali žáky národní školy v Prašníku v okrese Piešťany, k dopisování. Byl jim zaslán přátelský dopis a pohlednice z Brna. V dubnu 1959 proběhly oficiální oslavy desetiletého působení pionýrů v Silůvkách v místní Sokolovně.

Letos byl také zřízen mičurinský kroužek, jehož náplní bylo pěstování květin a ovocných stromů. Tento kroužek vedl ředitel Vladimír Bílý. Byl zaveden také kroužek dovedných rukou (látání, háčkování, pletení), či kurz první pomoci (ošetření ran, hygiena těla, ochrana proti nakažlivým chorobám, proti úrazům (který vedl zdravotník MNV). Dne 22. ledna 1959 proběhly v Ivančicích okresní přebory v dámě, kde se silůvečtí pionýři umístili na prvním místě.

Učiteli byl také ustanoven „plán ateistické výchovy mládeže“, a to po projednání metodického listu „Za vyšší úroveň ateistické výchovy naší mládeže.“ S tímto plánem byli seznámeni hlavně rodiče žáků, aby se snížilo procento přihlášených dětí do náboženství. Ředitel školy požádal výbor KSČ, aby byla ateistická otázka projednána na členské schůzi s rodiči-komunisty, kteří posílali své děti do náboženství. Bylo požádáno, aby v obci byly pořádány přednášky o vzniku světa a života a o škodlivosti náboženství. Byla také zakoupena doporučená ateistická literatura do učitelské knihovny.

Na konci školního roku byla učitelka Vlasta Stavarská na vlastní žádost přeložena do Brna.

Učitelé na poslední klasifikační poradě upozorňovali na nedostatky žáka Z. H., který „nejeví zájem o ruský jazyk, po vyučování se toulá a upozornění rodičům na jeho chování nepomáhá.“ Je s podivem, že o tomto žákovi bylo v zápiscích pedagogické rady nesčetně zápisků. Muselo se tedy jednat o opravdu problémového žáka.

4.12 Školní rok 1959/1960

Ve III. třídě tento školní rok vyučoval 5. postupný ročník ředitel Vladimír Bílý, Marie Dobrovodská se ujala výuky 1. a 2. postupného ročníku v I. třídě a nová učitelka Hedvika Tučková učila 3. a 4. postupný ročník ve II. třídě. Na škole opět proběhlo očkování proti dětské obrně, záškrtu, neštovicím a také kalmetizace. Do silůvecké školy také zavítal člen sboru národní bezpečnosti, který žáky poučil o pravidlech silničního provozu.

Vzhledem k citelnému úbytku žáků bylo na konci školního roku rozhodnuto opět změnit organizaci, škola se vrátila k původní dvojtřídní výuce. Ředitel Bílý vyučoval ve II. třídě 2., 4. a 5. postupný ročník a Marie Dobrovodská v I. třída 1. a 3. postupný ročník. Bylo také změněno správní dělení, byl zrušen okres Rosice. Obec od té doby patřila pod okres Brno-Venkov, kraj Jihomoravský, proto byla všechna hlášení od 15. června 1960 posílána do Brna.

Závěr

Cílem mé práce bylo na základě archivních pramenů podat svědectví o nelehké poválečné době, kdy socialismus ovládal veškeré bytí v Československu. Zaměřila jsem se na málotřídní školství, jehož fungování a principy jsem popsala na příkladu malé vesnické školy v obci Silůvky, ležící nedaleko Brna. Dějiny silůvecké školy se začaly počítat již od 18. století a s krátkou přestávkou v 80. letech 20. století umožňuje tato škola vzdělávání dětí dodnes. Přelomový rok 1948 s sebou přinesl nejen změny, týkající se politického zřízení, ale i změny důležité pro školství. Byl vydán tzv. Zákon o jednotné škole, který doslova a do písmene změnil systém vzdělávání v tehdejší Československu. Z vnějšího pohledu znamenal pro silůveckou školu pouze změnu názvu školy – stala se z ní národní škola a jako taková spolu se školou střední poskytovala dětem základní devítileté povinné vzdělání. Z bližšího pohledu mělo však přijetí zákona mnohem větší vliv. Do výchovy a vzdělávání mladého člověka byla zahrnuta politická ideologie, která se stala jakýmsi všeprostupujícím principem, hybatelem veškerého dění a všeobecně přijímaným dogmatem. Staré tradice nahrazovaly nové, původní myšlenky byly zatracovány, nové byly nesmyslně navrhovány. Učitelé se stali jakýmsi prostředníky mezi zarytými zastánci socialismu a obyčejným člověkem. Na jejich bedrech tak de facto ležela budoucnost národa.

Diskuze

Jak je tedy patrné, do českých škol se již po první světové válce začala dostávat sovětská myšlenka jednotné školy, spojená se socialistickou ideologií, která posléze při únorovém puči ovládla Československo nejen na poli školství, ale i veřejného života. Tak jako každé politické rozhodnutí, měl i samotný Zákon o základní úpravě jednotného školství svá pro i proti. Jedním z přínosů bylo umožnění získat základní vzdělání všem dětem, a to včetně dětí, vyžadujících zvláštní péči (děti mentálně i fyzicky postižené), pro které byly zřízeny speciální vzdělávací instituce, spojené podle potřeby i s žákovským domovem; zákon umožňoval komplexní rozvoj osobnosti, znalostí a dovedností dítěte již od předškolního věku (zákonem bylo ustanoveno také zřizování mateřských škol¹⁷). Mezi další pozitivum můžeme počítat také povinnost školy zřizovat doučování slabších žáků, nebo žáků, které nemoc či jiná závažná skutečnost omezovala při vyučování nebo v postupu do vyššího ročníku. Většímu propojení školy s rodinou napomáhala také uzákonění tzv. SRPŠ, tedy Sdružení rodičů a přátel školy. Podle zákona bylo úkolem tohoto sdružení „zajišťovat spolupráci školy s rodinou, napomáhat škole v jejím poslání výchovném a sociálním a pečovat o její zvelebování a všestranný rozvoj.“ (§76 Zákona o základní úpravě jednotného školství 95/1948 Sb.).

Avšak přes všechny tyto klady, přijetí nového školského zákona a jeho dalších reforem se ve svých důsledcích nabouralo nejen do jistoty základních lidských práv, hlavně pak na několik dalších desetiletí důrazně narušilo vnímání školství v Československu. Politika byla implicitně integrována do vyučování, ideologie socialistické školy se stala základem jednotné výchovy dětí. Výuka náboženství sice nebyla vyloučena, avšak pokud dítě tyto hodiny navštěvovalo, neměli jeho rodiče lehký život. Československá pedagogika se nemohla dále rozvíjet, veškeré pokusné školy mohly být zřízeny pouze jedním z výzkumných ústavů pedagogických (jehož základ výzkumu nicméně stál na ideologických východiscích marxismu-leninismu). Důležitým paragrafem bylo postátnění školství. Jak už jsem se zmínila, nejvíce tímto utrpěly církevní školy, které se musely de facto vzdát svých institucí. Zákon také ve většině případů ukládal bez náhrad celkové propadnutí majetku bývalého zřizovatele školy. Dále podle § 18, zákona 95/1948 Sb. docházelo k rušení některých, zvláště vesnických

---

¹⁷ Děti do mateřských škol chodit nemusely, avšak vláda stanovila nařízením, za kterých podmínek může být docházka od MŠ pro děti od pěti let povinná

škol, které nedokázaly naplnit zákonem daný počet žáků (toto se týkalo zejména málotřídních škol).

Celkově je tedy velmi těžké posoudit poměr pozitivního a negativního dopadu přijetí zákona na československou společnost. Při této úvaze je nutné vzít v potaz všechny klíčové prvky, máme-li být věcní a přesní. Jedním z důležitých faktů jsou však statistické údaje, které ve svých skriptech uvádí Jůva (1981), hovořící o nebývalém kvantitativním nárůstu počtu dětí, navštěvujících různé stupně výchovně vzdělávací soustavy. Pro ilustraci přikládám tabulku:

Tab. 1 Pohyb obyvatelstva od roku 1937 do roku 1970 (Jůva, 1981, s. 100).

Rok	1937	1950	1960	1970
Počet obyvatel	14429000	12389000	13654000	14334000
Dětí v jeslích	1300	2220	41300	65900
Dětí v mateřských školách	104600	256300	285900	377600
Žáků základních škol	2164000	1685000	2153000	1966000
Žáků gymnázií a středních škol pro pracující	46600	50500	73800	110000
Žáků odborných a středních odborných škol	75500	94100	238200	286400
Studentů vysokých škol	27100	38900	67300	105600

Z tabulky můžeme tedy např. vyčíst, že oproti roku 1937 (tedy situaci v předválečném období) se počet dětí navštěvujících gymnázia v roce 1960 takřka zdvojnásobil, u žáků odborných a vysokých škol tento nárůst překročil dokonce více než trojnásobek počtu žáků před válkou. Dalo by se tedy říci, že čísla mluví sama za sebe, avšak toto tvrzení je v tomto případě značně přízemní, když nebereme v potaz například politickou perzekuci při výběru vzdělávací instituce, kterou trpěli nejen rodiče žáků, ale zejména děti samotné¹⁸.

¹⁸ Více k tomuto tématu ve vynikající práci Mgr. Hany Wohlgemuthové *K některým aspektům vyrovnání se s politickou perzekucí vzdělávacích drah založenou totalitním režimem v letech 1948 až 1989*.

Použitá literatura

- CIGÁNEK, Radim. *Politický zápas o jednotnou školu*. Praha: Karolinum, 2009. 208 s. ISBN 978-80-246-1611-7
- Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. s. 227
- JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1949 – 1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. 252 s. ISBN 80-728-5010-5
- JŮVA, Vladimír. *Dějiny pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 193 s.
- KAPLAN, Karel. *The short March: The communist takeover in Czechoslovakia: 1945-1948*. Londýn: C. Hurst, 1987. 207 s. ISBN 09-058-3896-3.
- KOJZAR, Jaroslav. *Zdeněk Nejedlý a jeho význam v pedagogice*. Praha: SPN, 1978. 211 s.
- KRÁLÍKOVÁ, M., NEČESANÝ, J., SPĚVÁČEK, V. *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích*. Praha: SPN, 1977.
- LIDMILA, Bohuslav. *Co s naší málotřídní školou?: příspěvek k otázce konsolidace málotřídních škol*. 1. vydání. Praha: Komenium, 1948. 44 s.
- MUSIL, Fraňo, SEDLÁČEK, Josef. *Naše málotřídní školy*. Praha: SPN, 1964. 199 s.
- ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: SPN, 1983.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Druhá světová válka*. Praha: Triton, 2003. 304 s. ISBN 80-725-4390-3
- OPATA, Rudolf. *Nástin vývoje marxisticko-leninské pedagogiky v ČSSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 227 s.
- PŘÍHODA, Václav. *Myšlenka jednotné školy*. Praha: Orbis, 1948. (Přednášky a diskuse; sv. 19)
- TRNKOVÁ, Kateřina. *Obce s malotřídkou*. In *Studia Paedagogica: Škola a místo, ročník 13*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 53-64 s. ISBN 978-80-210-4811-9.
- TRNKOVÁ, Kateřina. *Vývoj málotřídních škol v druhé polovině 20. století*. In *Studia Paedagogica U11. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 133-144 s. ISBN 80-210-4143-9

Internetové zdroje

FRANĚK, Jaroslav. *Volná socialistická škola práce v Kladně*. Brno, 2007. 42 s.

Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné online:

<http://is.muni.cz/th/154614/ff_b/Volna_socialisticka_skola_prace_v_Kladne.pdf>

k 16. prosinci 2010

WOHLGEMUTHOVÁ, Hana. *K některým aspektům vyrovnání se s politickou perzekucí vzdělávacích drah založenou totalitním režimem v letech 1948 až 1989*. Brno, 2010. 112 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné online:

<http://is.muni.cz/th/179609/ff_m/Magisterska_diplomova_prace.pdf> k 16. prosinci

2010

Ústav pro informace ve vzdělání. *České školství v číslech 1989/90–2009/10*. Dostupné online:

<<http://www.uiv.cz/clanek/368/2063>> k 16. prosinci 2010

Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). Zákon č. 95/1948 Sb.

<<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb38-48.pdf>> Dostupné online k 16.

prosinci 2010

Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). Zákon č. 31/1953 Sb.

<<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1953/sb18-53.pdf>> Dostupné online k 16.

prosinci 2010

Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon). Zákon č. 186/1960 Sb.

<<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1960/sb82-60.pdf>> Dostupné online k 16.

prosinci 2010

Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

(školský zákon) Zákon č. 561/2004 Sb. <[http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-](http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf)

04.pdf> Dostupné online k 16. prosinci 2010

Internetové stránky obce Silůvky

<http://www.siluvky.cz/historie/siluvky_vcera_a_dnes> Dostupné online k 16. prosinci 2010

Košický vládní program z 5. dubna 1945

<<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-kosicky-vladni-program-5-4-1945-126/>>
Dostupné online k 22. prosinci 2010

Archivní prameny

Školní kronika v Silůvkách, 1900 – 1984, II. svazek

Zápisy o poradách učitelského sboru v Silůvkách, 1937 – 1959

Pamětní kniha obce Silůvky, 1923 – 1963, I. svazek

Obrazová příloha

Obr. 1

Na tomto místě stávala škola v Silůvkách v letech 1783 – 1874 (bílá budova v pozadí)

Obr. 2

Fotografie silůvecké školy z roku 1890

Obr. 3

Dobový pohled, znázorňující Silůvky v roce 1901. V popředí budova školy, toho roku rozšířena na dvoutřídní (bylo vystavěno druhé patro)

Obr. 4

Školní budova v roce 1934

Obr. 5

Škola v roce 1970

Obr. 6

Škola v roce 2010

Obr. 7

Žáci silůvecké školy při Dětských radovánkách, fotografie z roku 1947

Obr. 8

Žáci silůvecké školy při Dětských radovánkách, fotografie z 1955

Obr. 9

Společná fotografie žáků z roku 1920

Obr. 10

Interiér školy z přelomu 50. a 60. let. Na fotografii zřejmě učitelka Marie Dobrovodská

Obr. 11

Úřední razítka silůvecké školy, jak se měnila v čase:

Z roku 1910

Z roku 1942

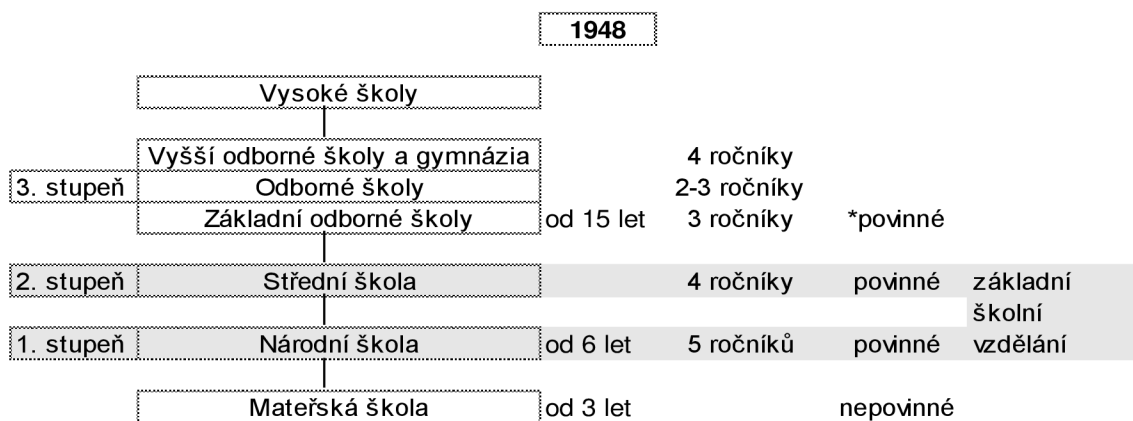
Z roku 1950

Z roku 1970

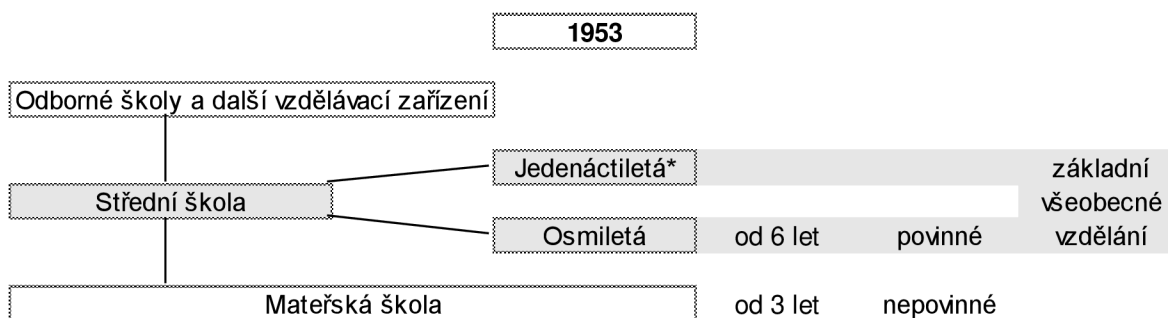

Tab. 2 Systém školství po přijetí školského zákona v roce 1948

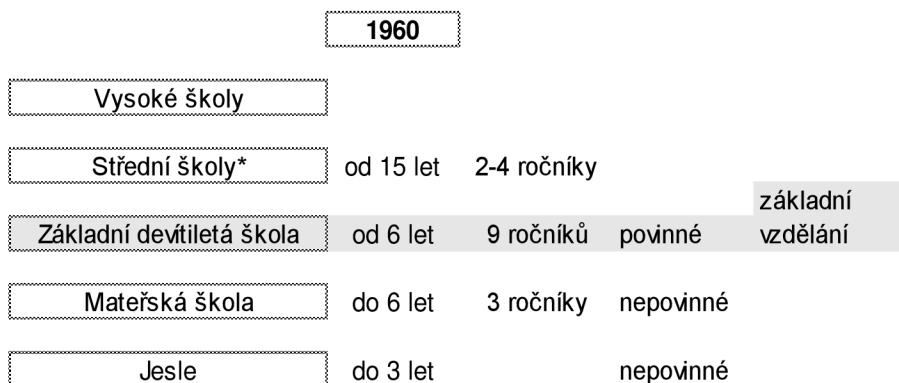
*pro veškerou mládež, která nenavštěvuje jinou školu 3. stupně

Tab. 3 Systém školství po přijetí školského zákona v roce 1953

* Prvních 8 ročníků dává žákům základní všeobecné vzdělání, další tři ročníky vyšší všeobecné vzdělání
Doporučovalo se především pro další studium na vysoké škole

Tab. 4 Systém školství po přijetí školského zákona v roce 1960

* odborná učiliště, učňovské školy, střední školy pro pracující, odborné školy, střední odborné školy, střední všeobecné vzdělávací školy, podnikové technické školy, konzervatoře